

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**BOSNA-HERSEK’TEKİ KÜLTÜREL VE POLİTİK
ÇATIŞMA ZEMİNİNİN REHABİLİTE EDİLMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan
Servet AKBOĞA

İSTANBUL – 2006

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**BOSNA-HERSEK’TEKİ KÜLTÜREL VE POLİTİK
ÇATIŞMA ZEMİNİNİN REHABİLİTE EDİLMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan
Servet AKBOĞA

UI2351-003

Danışman
Yard. Doç. Dr. Cüneyt Yenigün

İSTANBUL – 2006

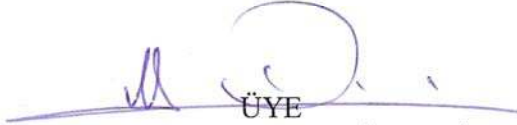
T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

18/09/2006

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden Uİ2351-003 numaralı Servet Akboğa'ya "Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**BOSNA HERSEKT'EKİ KÜLTÜREL VE POLİTİK ÇATIŞMA ZEMİNİN REHABİLİTE EDİLMESİ**" tezini, Yönetim Kurulumuzun 13.09.2006 tarih ve 2006/25-3 sayılı toplantısında seçilen ve Fakülte binasında toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (35) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın projesi hakkında *oybirliği* ile **Kabul** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.


DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR.CÜNEYT YENİGÜN


ÜYE
YRD.DOÇ.DR.MUZAFFER ÜREKLİ


ÜYE
YRD.DOÇ.DR.NAMİK SİNAN TURAN

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi, Akademik Etik İlkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim.

10 / 09 / 2006

Aday: Servet AKBOĞA

BOSNA-HERSEK'TEKİ KÜLTÜREL VE POLİTİK ÇATIŞMA ZEMİNİN REHABİLİTE EDİLMESİ

Tezi Hazırlayan: Servet AKBOĞA

Özet

Medeniyetler çatışması tezini doğrularcasına dünyada meydana gelen kültürel çatışmalar; çatışmanın ekonomik, etnolojik vb. diğer faktörlerini gölgede bırakmaya aday görünmektedir. Tam da böyle bir konjonktürde “Medeniyetler Buluşması” tezinin önemi daha da artmaktadır. Türkiye'nin bu çalışmada inisiyatif alması önemlidir. Bu çalışmaya katkıda bulunmaya devam etmelidir. Diğer yandan Türkiye -Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu gibi- çatışma bölgelerinin olduğu yerlerde kültürel miras sebebiyle ilgisinin bulunduğu Osmanlı bakiyesi toplulukların korunması hususunda daha aktif olmalıdır.

Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslar arası dengelerinin ve hukukunun belirlenmemiş olması ve yeni güç dengelerini yansıtan nihai düzenlemeleri de kapsayan geniş ölçekli bir yeni dünya düzeni oluşturulamamış oluşu, birçok bunalım alanında bunalımın nihai çözümünden çok dondurulması yoluna gidilmesine sebep olmuştur. Bosna-Hersek, bu söz konusu alanlardan birisidir.

Bu çalışma Yugoslavya'nın trajik dağılımı esnasında Bosnalı Müslümanlara uygulanan sistematik soykırımı ve imzalanan Dayton anlaşmasıyla soğumaya bırakılan ama kesin çözüme ulaşamadığı için her an potansiyel çatışma alanı olan Bosna-Hersek'teki kültürel ve politik çatışma zeminin rehabilitasyonu konusunda çözüm getirme amacı taşımaktadır.

Bu tezin ortaya çıkmasında yapılan araştırmanın planlanmasında Bosna'daki çatışma zemini problem olarak ele alınmış, bölgedeki Türk kültürünün uluslar arası katılımı ile korunmasının önemi vurgulanmış ve bölgede sağlanacak istikrarın bölgedeki çatışma zemininin rehabilitesine katkı sağlayacağı hipotez olarak ortaya konmuştur. Belirli bir plan ve yöntem içerisinde gerekli gözlem ve araştırmalar yapılmış ve veriler elde edilmiştir. Türkiye'nin aktif olarak kültürel ve politik açıdan genelde Balkanları özelde de Bosna-Hersek'i desteklemesi gerektiği savunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Soykırım, İstikrar, Kültür, Medeniyet, Çatışma, Buluşma

REHABILITATION OF CULTURAL AND POLITICAL BACKGROUND OF CONFLICT IN BOSNIA HERZEGOVINA

Presented by: Servet AKBOGA

Abstract

Cultural clashes all around the world, almost by verifying the “clash of civilizations” thesis, shadows other factors of clash like economy, ethnology etc. In this framework, the importance of meeting of civilizations thesis increases more than ever. Turkey is an important actor in this initiative and it has to play the leading role. On the other hand, Turkey has to be more active in the areas of conflict that have been under Ottoman rule in the past like the Balkans, the Caucasians and the Middle East, as it had been in Bosnia, because of the cultural heritage.

Although the Cold War has finished de facto, final arrangements and agreements have not been made that will determine the international balance of power and law after the Cold War. Looking from this perspective, ceasefires that ended the Cold War were made, yet a new and comprehensive world order which will include new power balances and final arrangements could not be established. The basic reason for the fact that the depression in the regions Bosnia Herzegovina, has not been solved but congealed is that the parameters of the new order have not been established.

This study aims to present a solution for the rehabilitation of the background of cultural and political conflict in Bosnia-Herzegovina where is a potential conflict area since no definite solution aroused after the Dayton agreement which was signed after a systematical genocide was applied to the Muslim Bosnians during the fragmentation of the former Yugoslavia.

During the research made for the thesis, the conflict area of Bosnia has been taken as the problem and the hypothesis is that protection of Turkish culture through international participation and stability in the region will contribute to the rehabilitation of the area. Also, under the hypothesis, estimations have been made for which observations and data have been expected. Observations and research were made and data were collected through a planned and methodological study. It is claimed that Turkey has to support in general the Balkans and especially Bosnia Herzegovina culturally and politically.

Key Terms: The Balkans, Genocide, Stability, Culture, Civilization, Clash, Meting

ÖNSÖZ

Soğuk savaş döneminde, jeopolitik ve jeokültürel potansiyelini dondurarak çift kutuplu dünya sistemi içinde kendini güvende hissederek çoğu ülke, çift kutuplu sistem dağılıp kaotik bir döneme girilince yeni pozisyon belirlemede zorlandılar. Yirminci yüzyılın sonlarına denk gelen bu tarihi kesitte, dünyanın değişik yerlerinde insanlığın değerler ve ilkeler konusunda hiç iyi bir durumda olmadığını gözler önüne serecek bir takım trajik durumlar meydana geldi. Bosna-Hersek'te modern Avrupa'nın ortasında sistematik bir soykırım gerçekleştirildi. Yüz binlerce sivil sistematik bir katliamın kurbanı oldu. Osmanlının yy'larca bir arada yaşatmayı başardığı milletler, hoşgörü sahibi insanların torunlarını 21 yy. girmek üzereyken hunharca katlettiler. Komünist bloğun yıkılmasıyla Hümanist ve liberal değerlerin her tarafa hakim olacağı iddiasında bulunulan ve tarihin sonu sarhoşluğu içinde olanlar Medeniyetler çatışması durağında durmak zorunda kaldılar.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki en önemli etken Balkanların etnik dini ve kültürel açıdan kilit konumundaki ülkesi Yugoslavya'nın trajik dağılışı ve yaşanan dramatik çatışmanın aslında lokal bir çatışma gibi gözükmeyle birlikte, kültürel ve politik eksenli uygarlıklar savaşının tipik bir proto-tipi olmasıdır. Jeopolitik ve jeokültürel açıdan dünyanın en hassas kavsak noktalarının birinde yer alan Türkiye'nin tarihindeki değişik etnik ve kültürdeki ulusları kardeşçe yaşatma deneyimi ve medeniyetler buluşmasına öncülük edebilme potansiyeliyle, nihai ve adil sonuca ulaşmadan geçici antlaşmalarla idare edilen sorunlu çatışma bölgelerine yardımcı olması ve yeni çatışmaların zeminini rehabilite ederek dünya barışına katkıda bulunması gerektiğinin akademik ortamda hatırlatılması ve Türk kamuoyuna duyurulması olarak özetlenebilir.

Bu çalışmada bana her açıdan yardımcı olan, ufuk açıcı fikirleriyle bu çalışmaya yönelmemde etkili olan değerli hocam Yard. Doç. Dr. Cüneyt Yenigün'e şükranlarımı bir borç bilirim.

Melbourne 2006

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	
Jüri Sayfası	
Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler (Abstract)	
Önsöz	I
İçindekiler	III
Kısaltmalar	V
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

BOSNA-HERSEK TARİHİNDE KÜLTÜREL VE POLİTİK KAYNAŞMA	11
1. BOSNA-HERSEK TARİHİ	11
2. KÜLTÜREL KAYNAŞMAYI SAĞLAYAN OSMANLI BARIŞI	16

İKİNCİ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK’TE KÜLTÜRELVE POLİTİK ÇATIŞMA ZEMİNİ	24
1. ÇOK KÜLTÜRLÜ BİR DEVLET OLARAK ORTAYA ÇIKAN YUGOSLAVYA’NIN DRAMATİK ÇÖZÜLÜŞÜ	24
2. KÜLTÜREL VE POLİTİK ÇATIŞMAYI SICAK ÇATIŞMAYA DÖNÜŞTÜREN ORTAM VE AKTÖRLER	26
2.1. Yükselen Sırp Milliyetçiliği	26
2.2. Batının Sessiz Tasvibi	32
2.3. Din Bağnazlığı ve Tahammülsüzlük	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇATIŞMA ZEMİNİNİN REHABİLİTASYONU İÇİN YAPILMASI	
GEREKENLER	43
1. DAYTON’IN EKSİKLİKLERİNİN GİDERİLMESİ	43
1.1. Jeokültürel ve Jeopolitik Denklemin Kurulması	47
1.2. Sosyo-politik Gücün Siyasi Yansımasının Sağlanması	49
2. TÜRKİYE’NİN BOSNA İÇİN YAPABİLECEKLERİ	50
2.1. BM Nezdinde Yapılabilecekler	50
2.2. AB Sürecinde Yapılabilecekler	54
2.3. İKÖ Perspektifinde Yapılabilecek Açılımlar ve Atılması Gereken Adımlar	57
SONUÇ	60
KAYNAKÇA	62
EKLER	67
ÖZGEÇMİŞ	82

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
BIH	: Bosnia and Herzegovina
BM	: Birleşmiş Milletler
NATO	: North Atlantic Treaty Organizations
SFOR	: Stabilization Force
UCK	: Kosova Kurtuluş Ordusu
UN	: United Nations
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
JNA	: Yugoslav Milli Ordusu
YDD	: Yeni Dünya Düzeni
SAP	: İstikrar ve Katılım Süreci
SAA	: AB ile İstikrar ve İşbirliği Antlaşması
SECI	: Güneydoğu Avrupa İnisiyatifi
YSFC	:Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin
SDS	: Sırp Demokratik Parti
JNA	:Yugoslavya Halk Ordusu
UNPROFOR	: United Nations Protection Force
FBIH	:Bosna ve Hersek Federasyonu

GİRİŞ

Tarih boyunca, yeryüzünün değişik bölgelerinde çeşitli medeniyetler var olmuş, bu medeniyetler birbirleriyle sosyal ve kültürel açıdan ilişkiler kurmuş ve "Medeniyet Alışverişi"nde bulunmuşlardır. Her ırk, her soy, her millet ayrı bir medeniyete sahiptir. Her medeniyetin ayrı bir özelliği vardır ve karşılıklı hoşgörü ve uzlaşa çerçevesinde insanlar her medeniyetten bir şeyler alırlar.¹

İnsanların değerleri, gelenekleri ve inançları ülkeden ülkeye, hatta bir ülke içinde dahi çok büyük değişkenlikler gösterebilmektedir. Bundan dolayı toplumlar ve milletler arasında tarihi, kültürel, etnik farklılıklar olması kaçınılmazdır. Kimi durumlarda da bu farklılıklar mücadelelere dönüşebilmektedir. Dünya tarihine baktığımızda bu mücadelelerin devletler seviyesinde buhranlara, hatta bazen sıcak savaşa dönüştüğünü görmekteyiz.²

Çift kutuplu dünya düzeninin dağılmasıyla birlikte yeni dünya düzeninin nasıl olacağı tartışılmaya başlanmıştır. Bu konuda ortaya atılan ve çok tartışılan tezlerden birisi de "Medeniyetler Çatışması" tezidir. Amerikalı siyaset bilimcilerden Samuel P. Huntington'un ünlü "Medeniyetler Çatışması" tezinin ana teması şudur: Huntington dünya üzerinde sürekli bir çatışma yaşandığını, bunun dünyayı belirli cephelere ayırdığını söylemektedir.³

1980'li yılların sonunda iki kutuplu bir dünyanın ortadan kalkmasıyla, dünyada ideolojilerin belirleyiciliği sona ermiştir. Bu tespitten yola çıkarak Huntington, bundan

¹ Baykara, T., Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve 19. Yüzyıla Dair Araştırmalar, İzmir, 1999, 2. Baskı, s. 16

² McNeill, W. H., Dünya Tarihi, (Çev), Alaeddin Şenel, İmge, 2005, 10. Baskı, s. 323

³ Tez için bkz.:Huntington, S., Medeniyetler Çatışması, (Çev) Mehmet Turhan, Türk Demokrasi Vakfı, 1996

sonraki çarpışmaların ideolojiler değil, “medeniyetler arasında” gerçekleşeceğini iddia etmektedir. Huntington "medeniyetlerin tayin edici özelliğinin din olduğunu" da özellikle belirtmektedir. Onun bakış açısı içinde, Bosna-Hersek'te olup bitenler, ya da Irak ile Batı dünyası arasında yaşanan Körfez Krizi, insanlığın yaşayacağı medeniyetler savaşının ön habercileri olan uluslar arası buhranlardır.⁴

Huntington dünya siyasetinin yeni bir mecraya doğru aktığını, bu yeni dünyada mücadelenin esas kaynağının ideolojik veya ekonomik değil kültür temelinde gerçekleşeceğini iddia etmektedir. Bu teze göre söz konusu kültürel çatışma kaçınılmaz ve geleceğin en önemli kanlı mücadeleleri bu uygarlıkların yaşam alanının birbirinden ayrıldığı kültürel fay hatları boyunca gerçekleşecektir.

Bosna ve Kosova savaşlarının Slav, İslam ve Batı kültür alanlarının kesiştiği bir coğrafyada, Afganistan krizinin ise Konfüçyüs, İslam ve Slav kültür alanlarının sınırında vuku bulması bu kehaneti doğrular gibi görünmekte.

Diğer yandan bu çatışma ortamını gidermek için bazı çabalar da mevcuttur. Medeniyetler Buluşması platformu böylesi bir çabanın sonucudur. Türkiye'nin ev sahipliğinde yapılan Avrupa Birliği (AB)-İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Ortak Forumu, AB ve İKÖ dış işleri bakanlarını ilk kez buluşturması açısından tarihi önem taşıyor. İKO-AB Ortak Forumu'na, 44'ü dış işleri bakanı, 51'i bakan düzeyinde olmak üzere 71 ülkeden temsilci katıldı.

İKÖ-AB Ortak Forumu"ndan sonra yayımlanan "Basın Bildirisi" şu ifadeler yer aldı:

⁴ <http://www.liberaltdt.org.tr/index.php?lang=tr&message=article&art=462>

“Tarih, bizlere, karşılıklı bilgi ve uygarlıklar arası saygı eksikliğinin dünyadaki istikrar ve barışı büyük ölçüde etkileyebileceğini öğretmiştir. Farklı halkların, iletişime öncelik vermeleri, kendi görüşlerini ifade ederken diğerlerinin görüşlerini dinlemeleri ve çıkarlarını göz önünde bulundurmaları, farklılıkları teslim etmeleri ve hoş görmeleri aynı zamanda siyasi ve ekonomik işbirliğini geliştirecek güçlü ilişkilerin kurulmasına yardımcı olacak ortak noktaları araştırmaları uyum ve refahı geliştirecektir.

11 Eylül trajik olayları ve bunun yansımaları, kolaylıkla su yüzüne çıkabilecek derin ön yargıların yeniden ortaya çıkmasını önlemek için farklı kültürler arasında hoşgörü ve anlayışın güçlendirilmesi gereğini ortaya koymuştur. 11 Eylül'de yaşanan korkunç saldırılar tamamen vahşi terör eylemleridir ve dini, kültürel veya herhangi başka bir gerekçe ile açıklanamaz ya da mazur gösterilemez. Diğer yandan, 11 Eylül, bütün taraflar arasında algılamalardaki, değerlerdeki ve çıkarlardaki farklılıkları daha iyi kavrayabilmek ve algılayabilmek ve bunlar arasındaki kültürel çeşitlilik doğrultusunda hoşgörü ve anlayışı teşvik etmek için tartışma ve çabaya gereksinim olduğuna dair artan bir bilinci de yaratmıştır. Bizlerin, toplumlarımız içinde ve arasında bölünmelere yol açabilecek konuların ele alınması ve çözüme kavuşturulması, çeşitliliklerimizin kabul edilmesi ve bunlara değer verilmesi ve de hepimizce paylaşılan değerlerin benimsenmesi ve korunması yönünde ortak bir sorumluluğu bulunmaktadır.

İKÖ-AB Ortak Forumu, görüşmeler sırasında, insanlığın ortak mirasının ve farklı kültürlerce paylaşılan değerlerin korunması ve geliştirilmesine ve aynı zamanda uluslar ve halkların kendi içlerindeki ve aralarındaki hoşgörü, diyalog ve işbirliğinin güçlendirilmesini amaçlayan, 21 Kasım 2001 tarihinde BM Genel Kurulu'nda kabul edilen Uygarlıklar arası Diyalog Konulu Küresel Gündem dahil olmak üzere BM, UNESCO, İKÖ, AB, AK, AGİT, Arap Ligi, Afrika Birliği Örgütü gibi uluslar arası ve

bölgesel örgütlerin ve Barselona Süreci gibi diğer Forumların çeşitli faaliyetlerini, raporlarını, kararlarını ve tavsiye kararlarını teslim etmiştir.”⁵

Bosna - Hersek'te İslam'ın yayılması Sultan I. Murat zamanında başladı. Fatih, Bosna kralına karşı savaş açtı. Bu savaşta Bosna kralı yakalanarak öldürüldü. Sonra da 1463 yılında bütün Bosna, Osmanlı topraklarına katıldı. Bosna'da İslami bir etnik oluşumun ortaya çıkması da bu olay ile başladı. Bu olayın ardından 1483 yılında Hersek dükalığının da Osmanlılara katılması ile bu bölgede İslamiyet daha da güçlendi ve Müslümanların sayısı artmaya başladı.⁶

Osmanlı Devleti, Müslümanlar tarafından yönetilen bir İslam devleti olmasına karşın, tebaasını zorla İslamlaştırmak gibi bir amaca sahip değildi. Aksine, Osmanlı Devleti, gayri müslimlere de güvenlik ve huzur sağlamayı, onları adaletle ve İslam idaresinden razı olacakları şekilde yönetmeyi hedefliyordu.

“Ortodoks Hristiyanlar açısından bakıldığında, Müslüman Türkler, kesinlikle Latin Hristiyanlara yeğlenecek durumdaydılar. Çünkü Latinler, Ortodoks Hristiyanları, Ortodoksluğun değişmez gerçeklerini bir yana bırakarak Hristiyan öğretisinin Latin biçimini kabul ettirmeye zorlamaktan vazgeçmediler. Latin politikasının tersine Müslümanlar, hangi mezhepten olursa olsun uyruklarının dinsel inançlarını sürdürmelerine izin vermeye hazırdılar. Ayrıca kilisenin Tanrıbilim uzmanları, İslamı, resmen Hristiyanlığın bir sapması olarak sınıflandırmışlardı. Bu durumda İslam sapması, onlara göre aslında tanrıbilim açısından Latin bölünmesinden daha kötü değildi. Buna ek olarak, Osmanlı Türkleri Balkanlara ilk girdikleri tarihlerde, vergi toplama alanında kendilerinden önceki Hristiyanlara oranla çok daha az baskıcı

⁵ <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/iko-ab-05.html>

⁶ Osmanlı Ansiklopedisi, (Der), İz, İstanbul, 1996, Cilt 2 s. 78

davranmışlardı. Türkler gerçekten, şer’i hukuka uygun olarak Hristiyan uyruklarına, bir Hristiyan egemenin yönetimi altında sahip olabileceklerinden çok daha geniş bir yerel özerklik tanımışlardı. Bu nedenlerle, ikisinden birini seçme zorunluluğuyla karşılaşıldığında, konuyu neresinden alırlarsa alsınlar, Müslüman Türkleri Hristiyan Latinlere yeğlemeleri kendilerine daha yararlı geliyordu.”⁷

Fransız İhtilali’nin beraberinde getirdiği toplumsal milliyetçi reaksiyon, 1821 Yunan ayaklanmasıyla başlarken, peş peşe devam eden ayrılıkçı hareketler Balkan Yarımadası’ndaki istikrarı önemli ölçüde bozmuştu. Yunanistan, Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Bulgaristan’ın bağımsızlıklarına kavuşmaları, Osmanlı Devleti’nin Balkanlar’daki dengelerde söz sahibi olmaktan çıkarmıştı. Balkan coğrafyasında milliyetçi hareketler birer birer bağımsız devletler şeklinde örgütlenmiş birimlere dönüşürken, Müslüman olan toplumlar, Balkan uluslarının bağımsızlık mücadelelerinde onları kışkırtan Rusya’nın ve diğer büyük devletlerin desteğindeki Hristiyan unsurlar karşısında yalnız kaldılar.

Geniş çaplı bir katliamın “soykırım” tanımına girebilmesi için, bir dini veya etnik grubun salt kimliğinden dolayı hedef seçilmesi, bu kimliğe sahip çocuk, kadın, yaşlı herkesin sistemli olarak öldürülmesi ve elbette bu insanların masum, mağdur ve mazlum konumunda bulunmasıdır. Bu çerçevede Bosna’da vuku bulan katliam bu tanıma giriyor. 15. yüzyılın başlarından itibaren İspanya’da Müslümanlara karşı yapılan soykırım, 1992–95 yılları arasında ise Bosnalılarda acımasızca ve dünyanın gözü önünde tekrarlandı.

⁷ McNeill, W. H., Dünya Tarihi, (Çev.), Alaeddin Şenel, İmge, 2005, 10. Baskı, s. 389–390

Bu sıradan bir savaş ve çatışma değildi. Sırp entelektüelleri tarafından düşünölüp sahneye konulan sistematik bir soykırımdı. Acımasız bir etnik temizlik yapıldı. Yıllardır birlikte yařanıłmasına rağmen sırf farklı bir din ve medeniyet aidiyeti hissediyorlar diye Boşnakların tüm izleri silinmeye çalışıldı.

“Bu, entelektüeller tarafından kabul edilen bir planla önceden tasarlanmış, sistematik ve vahşi bir soykırımdır. Bu savaşın, ünlü Sırp entelektüelleri tarafından düşünölüp sahneye konulduğu gerçeğinin altını çizmek istiyorum. Bu inanılır gibi değil fakat gerçektir. Çünkü planları son derece tehlikeli. Ve sonuçlarının onarılması da mümkün değil.

şu ana kadar ölenlerin sayısını bilmiyoruz. Uzmanların tespitine göre iki yüz bin Bosnalı şehit olmuş, bir milyon iki yüz bin Bosnalı ise evlerinden barklarından sürölümüştür. İşte bunun adı etnik temizliktir. Fakat şöyle bir açıklama olayı yumuştır: Söz konusu olan klasik bir genosiddir. Saraybosna’yı dolaşınız; göreceksiniz ki, milli kütüphane, camiler, okullar, üniversite binaları, evet bunların tümü tahrip edilmiş veya tamamen yıkılmıştır. Milli kütüphane Mağriplilere ait mimari bir tarzda yapılmış muhteşem bir eserdir. Yaklaşık yüz sene önce Avusturya tarafından inşa edilmişti. Fakat bu gün bu kütüphane tamamen yanmış durumda. İşte onun ibret alınası kalıntıları saldırganın niyetlerini haykırmaktadır. Halbuki burası askeri bir hedef değil, sadece milli kütüphane idi. Bundan da anlaşılmaktadır ki, bunların yegane gayesi bizim toplumumuzun tüm izlerini silmekti. Bunun dışında bin iki yüz camimizi yıktılar.”⁸

Sonuçta gerek uluslararası kuruluşların ve gerekse Batı ölkelerinin olayları yaptırım gücü olmayan kararlarla geçiştirmeleri, gerekse Bosna-Hersek Müslömanlarına en büyük yardımı yapmaları gereken İşlam ölkelerinin dışa bağımlı politikalarından

⁸ Begović, A., Konuřmalar, Klasik, 2005, 5. Baskı, s. 47

kaynaklanan ilgisizlikleri, Bosna-Hersek'i acılara ve ızdıraplara boğdu. Avrupa'nın hiçbir şey yapmamayı tercih etmesi kendilerini "Avrupalı ve Müslüman" olarak gören Boşnaklarda tam bir ihanet hissi uyandırdı.

"Biz Avrupa'dan harekete geçmesini istiyoruz, fakat Milosevic hiç bir şey yapmasını istemiyor. Avrupa hiçbir şey yapmamayı tercih etti. Avrupalı ve Müslüman olarak ben, bu işte kişisel bir ihanetin olduğunu hissetmekteyim. Buradaki her insanın da böyle düşündüğüne inanıyorum. Başka bir şey daha oldu. Gerçekten iğrenç bir şey. Çok kritik bir anda, Bosnalı Hırvatların bir kısmı bir Hırvat Savunma Konseyi organize edip, Hersek'te ve merkez Bosna'da bizi hançerlediler."⁹

Dayton Antlaşması'nın Bosna-Hersek'in tarihsel, sosyal ve etnik gerçekliğini ve bölge devletleriyle olması gereken denge unsurunu göz ardı etmesi, Bosna-Hersek'i mevcut durumuyla potansiyel bir çatışma alanı olarak dünya çatışma alanları arasında yer almaya devam ettirmektedir.

"Dayton Antlaşması ile toplu katliamlar ve etnik temizlik Bosna-Hersek'te son bulmuştur; fakat etnik kargaşanın devam etmediği de söylenemez. Yer yer gerçekleşen küçük çaplı çatışma ve sosyal gerilimler, Bosna-Hersek'i potansiyel bir çatışma alanı olarak dünya çatışma alanları arasında tutmaya devam etmektedir. Bunun da en önemli sebebi Dayton Antlaşması'nın Bosna-Hersek'in tarihsel, sosyal ve etnik gerçekliğini ve bölge devletleriyle olması gereken denge unsurunu göz ardı etmesinde yatmaktadır."¹⁰

Dayton Anlaşmasının bölgede dengeli bir sistem oluşturduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Sadece geçici bir bunalımı erteleme durumu söz konusudur.

⁹ Begović, Konuşmalar, a.g.k., s. 61

¹⁰ Yenigün, C. Hacıoğlu. Ü, "Bosna: Etnik Savaş-Eksik Antlaşma", (Der) K. İnat ve Diğerleri: Dünya Çatışma Bölgeleri, Nobel, 2004, s. 191

Dolayısıyla söz konusu durum Bosna'yı küresel ve bölgesel operasyonlara açık bir halde tutmaktadır.

“Bosna'yı tanımlanması güç bir politik varlık haline getiren Dayton Antlaşması nihai bir çözüm değil, küresel rekabetin bölgesel bunalım alanlarına yayılmasını kontrol eden geçici bir bunalım erteleme operasyonu olarak görülebilir. Bosna'da hala Bosna halkının egemenliğine dayalı nihai bir çözüme ulaşılamamış, aksine bunalımın dondurulmasına ve bu sürecin NATO ve ABD güçlerince yönlendirilmesine dayanan geçici bir statü belirlenmiştir.

Dayton Antlaşması'nın bölgede dengeli bir sistem oluşturduğunu söyleyebilmek güçtür. Bosna-Hersek devletinin kendi iç bütünlüğünü sağlayarak yaşayabilirliğinin jeopolitik şartlarını, gerçekleştirmekten uzak görünen Dayton Antlaşması, gerek anayasal çerçeve gerekse reel askeri ve stratejik durum açısından ciddi boşluklar barındırmaktadır.

Dayton Antlaşmasının ortaya çıkardığı siyasi bölünme ile stratejik güvenlik hatları arasındaki uyumsuzluk, Bosna'da sürmekte olan statünün diğer önemli bir zaaf noktasını oluşturmaktadır.”¹¹

Bu çalışmanın ışığında;

- Bosna'da yeni bir etnik ve kültürel çatışmanın yaşanmaması için Türkiye'nin Balkanlarda daha aktif bir şekilde inisiyatif alması gerektiği ve bu bağlamda kültürel, politik, ekonomik, stratejik açılardan birçok şey yapılabileceği savunulmuş,

¹¹ Davutoğlu, A., Stratejik Derinlik, Küre, İstanbul, 2001, s.305

- Bu kuşakta yaşayan toplulukların iç güvenliklerinin sağlanması, kültürel varlıklarının muhafazası, ekonomik ve sosyal altyapılarının güçlendirilmesi, kuşak üzerindeki topluluklar arasındaki iletişimin artırılarak sürdürülmesi, Türkiye'yi bölgede hem barış hem de gerginlik konjonktüründe güçlü kılacağı, aksi takdirde bu kuşağın demografik olarak çözülmesi ve tasfiye edilmesi Türkiye'nin Balkanlardaki etkinliğinin büyük ölçüde azalmasına yol açacağı vurgulanmış,

- Bosna-Hersek'te yaşanan; küresel ve bölgesel güçlerin bir şekilde dahil olduğu bu trajik etnik ve kültürel çatışmanın bir daha yaşanma riskini bertaraf etmek için Türkiye'nin Bosna'ya ve Balkanlar'a yapacağı politik, diplomatik, ekonomik, askeri ve kültürel yardımların önemine dikkat çekilmiş ve bu yardımların uluslar arası kurumlar aracılığıyla nasıl yapılacağı anlatılmış,

- Boşnaklar Balkanlarda hem jeokültürel hem de jeopolitik açıdan çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin Boşnaklar'ın güvenliğini sağlayarak ve aynı medeniyet havzasına ait olma bilincini diri tutarak Balkanlardaki stratejik ağırlığını artırmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

BM şemsiyesi altında başlatılan ve Medeniyetler Buluşması (ittifakı) adı verilen çalışmalar -diğer tüm çalışmaları bir tarafa bırakmadan ve yapılması gereken tüm ödevler geleceğinin nasıl şekilleneceği henüz tam belli olmayan bu platforma ipotek edilmeden- Türkiye'ye bazı tezlerini dile getirebileceği bir platform sunabilir. Etkin bir şekilde kullanıldığında bu platform, Türkiye'nin Avrupa kompleksinden kurtulmasına da imkan sunacaktır. Bu ise Türkiye'nin kendini bir medeniyetler ittifakının muhatabı olarak görebilmesi için elzemdir. Bu platformlardaki olumlu gelişmeler medeniyetler çatışmasının körüklendiği ve en somut şekilde Yugoslavya'nın dağılması sonrasında

yaşanan trajik savaşta görüldüğü gibi etnik ve kültürel çatışmaları rehabilite edici özelliğe sahip olabilirler.

Türkiye bölgeye ilgisini kesinlikle devam ettirmeli, muhtemel yeni soykırımlara izin vermemelidir. Bunun içinde barış dönemlerini iyi değerlendirip bölgenin her açıdan gelişimine katkıda bulunmaya devam etmelidir.

I. BÖLÜM

BOSNA-HERSEK TARİHİNDE KÜLTÜRELVE POLİTİK KAYNAŞMA

1. BOSNA-HERSEK TARİHİ

Türkler 1354 yılında Gelibolu üzerinden Balkan yarımadasına geçerek 1361 senesinde Edirne'yi fethettikten sonra, başta üç küçük Bulgar krallığı olmak üzere feodal devletleri yıkıp Balkanlar'ı süratle ele geçirmeye başlamışlardır. 1389 Kosova Meydan Savaşı'nda Sırbistan Türk hakimiyetine geçmiş, 1396 yılında Yıldırım Bayezid'in Niğbolu önlerinde Haçlı ordusunu hezimete uğratması ise Osmanlı Türklerinin Balkan hakimiyetini perçinlemiştir. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet 1463 yılında Bosna'nın fethiyle Osmanlı idaresini Dalmaçya sahillerine kadar götürmüş ve İtalya'yı hedef alarak akıncılarını Trieste üzerine sevk etmiştir. Fatih'in ölümünden sonra duraklayan Balkan fetihleri Kanuni Sultan Süleyman'ın Macar tehlikesini yok etmek için 1521'de Belgrad Kalesi'ni alması ile yön değiştirmiş, böylece Katolikliğin hakim olduğu Kuzey Dalmaçya, Kuzeybatı Hırvatistan ve Slovenya bölgeleri Osmanlı hakimiyeti dışında kalmışlardı. Bu bölgeler daha sonra sırasıyla Macaristan ve Habsburg idarelerine geçmiş ve bu durumlarını II. Dünya Savaşına kadar korumuşlardır.

1878'de yapılan Berlin Antlaşması ile Bosna'nın Avusturya-Macaristan'ın denetimine bırakılmasıyla büyük bir bunalım patlak verdi. Resmen Osmanlı Devletine bağlı kalmasına rağmen, Berlin Antlaşmasına dayanarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'i işgal etti ve eyaletin yönetim hakkını ele geçirdi. İkinci Meşrutiyetin ilanından faydalanan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bölgeyi 7 Ekim 1908 tarihli bir kararname ile kendi topraklarına ilhak etti. İlhak kararı Rusya, Sırbistan,

Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında çok yönlü bunalıma sebep oldu.

Avusturya-Macaristan yönetiminde, yeni anayasayla seçmenler üç seçim grubuna ayrıldı. Her grupta Ortodoks, Katolik ve Müslümanlar için sabit oranda sandalye belirlendi. Bu durum Sırp milliyetçiliğinin tepkisine sebep oldu ve gerginlik 28 Haziran 1914'te Avusturya Arşidükü (veliaht) Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da Bosnalı bir Sırp öğrenci tarafından öldürülmesine kadar vardı. Bu olay da Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı oldu.

Avusturya-Macaristan'ın ikili anayasası sebebiyle Bosna-Hersek'in durumu belirsiz bir haldeydi. İlhaktan önce ve sonra Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan maliye bakanının uyguladığı ikili bir denetim altındaydı. Avusturya-Macaristan'ın hükümet sistemi bütün dönem boyunca son derece bürokratik bir şekilde ve polis gücü ile yürütülmüştü. Buradan bir asker-vali sorumluydu. 1882'de sivil hizmetleri denetleyen sivil bir görevli tayin edildi.¹²

1918 yılına kadar sürecek olan Avusturya - Macaristan İmparatorluğu idaresi altındaki dönemde ülke yeniden yapılandırılarak çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu idaresi altındaki dönemin sonlarında yaşadığı sıkıntılardan uzaklaşarak refaha kavuşmuştur. Bu gelişmelerin büyük Sırbistan kurulmasını amaçlayan Rusya'nın finansal desteği ile gerçekleşmiştir. Bosna'daki Müslüman nüfusun Osmanlı idaresi altındaki diğer topraklara göçü ve onların terk ettiği yerlere Sırpların yerleşmesiyle Bosna'daki etnik yapının değişmesi bu dönemde yaşanmıştır.¹³

¹² DIA, İslam Ansiklopedisi, "Bosna-Hersek" Maddesi, İstanbul, 1992, c. 6, s. 297-305

¹³ Pavlowitch, S. K., Serbia The History behind the Name, Hurst & Company, London, 2002, s. 111- 120

I. Dünya Savaşı sonunda 1878'de Avusturya'nın işgaline uğrayan Bosna-Hersek'le beraber Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan ve Makedonya yeni bir ülke olarak ortaya çıkıp Yugoslavya adını almıştır ve iki dünya savaşı arasındaki yıllarda Balkanlar büyük siyasi iç çalkantılar geçirmiştir. Her ülkede çok sayıda siyasi parti türemesine rağmen hiçbirinde gerçek anlamda bir demokrasi kurulamamış, sonunda her yerde ya faşist parti ya da şahıs diktatörlüğü hakim olmuştur. Ekonomik bakımdan bazı endüstrilerin kurulmasına ve demiryolu şebekesinin inşasına rağmen Balkan yarımadası genellikle ziraata bağlı kalmış, köy ve şehir hayatı çok farklı bir biçimde gelişmiştir. Şehirlerde halk Batı Avrupa yaşayışına özenerek zirai üretimin büyük kısmını gösterişe sarf ederken köylüler geleneksel hayatlarını sürdürmüşlerdir; bu durum ise onların kültürel varlıklarını korumalarında yardımcı olmuştur. Balkan köylüleri II. Dünya Savaşı'na kadar tarihi ve kültürel varlıklarına sahip ekonomik refahları oldukça yerinde bir toplum niteliğinde idi.

1918–1941 yılları arasındaki dönem Yugoslavya'nın iç karışıklıkları ve savaşla geçmiştir. 1941–1945 yılları arasındaki İkinci Dünya Savaşı sırasında Naziler Yugoslavya'yı işgal ederek Slovenya'yı Almanya'ya, Hırvatistan'ı İtalya'ya ve Makedonya'yı Bulgaristan'a bağlayarak özellikle Yahudi ve çingenelere karşı bir etnik temizlik hareketine girişerek toplama kamplarında binlerce insanı öldürdüler. II. dünya savaşı sırasında toplam 75.000 Bosnalı Müslümanın ölmüş olduğu düşünülmektedir ki bu onların toplam nüfusunun % 8,1'ine tekabül etmektedir.¹⁴

Bosna-Hersek 26 Ekim 1918'de Sırp, Hırvat ve Sloven krallığının bir parçası olarak Sırbistan'la birleştirildi. II. Dünya Savaşında Balkanlar İtalyan ve Alman işgaline

¹⁴ Malcolm, N., Bosnia: A Short History, Pan Books, London, 2002, s.192

uğramış,¹⁵ ardından 1944–1945 yıllarında da Sovyet orduları Balkanların büyük kısmını işgal etmiştir.¹⁶

“İkinci Dünya Savaşı’nda Avrupa’nın ve Balkanların ana problemi faşist İtalya ve Nazi Almanyası’nın parlamasıydı. Mart 1941’de Sırbistan sınırlarını Almanyaya Balkanlara girmesin diye kapattı ama bu Nazileri durdurmaya yetmedi. Hitler Belgrad’ı bir ay sonra bombaladı.”¹⁷

İkinci Dünya Savaşı’na kadar bu krallığın parçası olan Bosna-Hersek, 1946’da Yugoslavya’yı meydana getiren altı halk cumhuriyetinden biri oldu. Nüfusun çoğunluğunu meydana getiren Müslümanlar kökenlerine rağmen Sırp ve Hırvat milliyetinden olarak anılmayı kabul etmediler. 1971’de Yugoslavya Devlet Başkanı Tito, Müslümanlara ulus statüsü tanıdı ve Bosna-Hersek’te büyük "M" ile yazılan Müslüman kelimesi sadece din değil, bir milletin de adı oldu.¹⁸

II. Dünya Savaşında Balkanlar İtalyan ve Alman işgaline uğramış, ardından 1944–1945 yıllarında da Sovyet orduları Balkanların büyük kısmını işgal etmiştir. Ancak Yunanistan çok kanlı bir iç savaştan sonra Batı tarzı demokrasi rejimini koruyabilmiş, Yugoslavya ise komünizmi benimsemesine rağmen Mareşal Tito’nun dirayetli yönetimi sayesinde Sovyet hakimiyetine girmekten kurtulabilmiştir. Yunanistan dışındaki bütün Balkan ülkeleri Marksist rejimleri kabul etmişlerdir. Ancak Balkanlar’da bu komünist rejimler hiçbir zaman "enternasyonal" nitelik kazanmamış, başlangıçtan bugüne kadar "milli komünizm" şeklinde gelişmiştir. Buna bağlı olarak her ülke kendi diline, kültürüne ve tarihine önem vermiş. Marksist kuralları ancak ekonomi alanında

¹⁵ Ray, J., The Second World War, Cassell & Co., London, 1999 s. 105

¹⁶ Ray, a.g.k., s.105

¹⁷ Milivojević, J., SERBIA Enchantment of the World, Children’s Press, 1999, s. 55

¹⁸ <http://www.tarihsayfam.com/ulkeler-tarihi/bosna-hersek.html>) 07/06/06

uygulamıştır. Bu husus da ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Ayrıca Sovyetlere, daha doğrusu Ruslara son derece bağlı olan Bulgarlardan başka diğer Balkan ülkelerinin hepsi milli tarih ve geleneklerine her zaman üstünlük vermişlerdir.¹⁹

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle dünya düzeninde meydana gelen değişimler ve çift kutuplu dünya düzeni Yugoslavya'nın iç siyasetine pek etki edememiştir. Soğuk Savaş döneminde bölgenin istikrara girmesi aslında kutuplaşan dünyada tarafların oluşturdukları ittifakların bir güç dengesi oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

Tito Moskova'nın yoğun etkisi altına girmekten uzak durarak²⁰ 1953'te Batı emperyalizmi ve Stalinizm arasında bir "üçüncü patika" ortaya çıkarmış. Kendi ülkesine has totaliter bir milli komünizm kurmuştur. Bu totaliter yapı ülkenin daha önceden yaşadığı politik ve kültürel çatışmaları kontrol altına almıştır.²¹

"Kamuoyunun SSCB'yi desteklemesinden yararlanan Tito, partiyi ve orduyu temizledi ve Sovyetlere direndi. Ekonomik bunalımın önüne geçebilmek için Batı'nın yardımını kabul etti. İşletmelerin yönetimi seçilen işçi konseyine, kamu hizmetlerinin yönetimi de sosyal yönetim komitelerine verildi. Ülke özyönetim uygulayan büyük komünlere bölündü. Bu reformlar, Ocak 1953 Anayasası'yla onaylandı. Komünist Parti'nin 6. Kongresi (Kasım 1952), Halk Cephesi'ni Emekçi Halkın Sosyalist İttifakı'na dönüştürdü."²²

¹⁹ DIA, a.g.k. "Balkanlar" Maddesi, s. 25- 32

²⁰ Malcolm, a.g.k., s. 194

²¹ Yugoslavya'da etnik ve dinsel çeşitlilik bir övünç kaynağı oluyordu. Farklı etnik gruptan insanlar Sevdalinka denilen sevgi şarkıları söylüyorlardı birlikte. Edebi bir eser olarak Sevdalinka adlı kitabında Ayşe Kulin Dönemin sosyo- kültürel ortamını anlatmaktadır.

²² Yılmaz, a.g.k., s. 108

1945–1990 yılları arasındaki Soğuk Savaş döneminin 35 yılı Tito’nun diktatörlüğü altında geçti. Bu dönemde Bosna - Hersek’in sınırları 1918 öncesine döndü ve Boşnak’lar kültürel kimliklerine yeniden kavuştular. Batı’nın desteği ile Yugoslavya’da savaşın izleri çabuk silindi. Batılı ülkeler Yugoslavya’yı sadece ekonomik değil aynı zamanda askeri ve siyasi alanda da destekledi. 1970’li yıllarda Sovyet müdahalesi riski ile karşılaşıldığında Amerika Birleşik Devletleri Yugoslavya’yı savunmak için nükleer güce başvurabileceğini açıkladı. Soğuk Savaş’ın son bulması ve sona eren komünist rejimle birlikte parçalanan Sovyetler birliğinden Yugoslavya’da etkilendi.

2. KÜLTÜREL KAYNAŞMAYI SAĞLAYAN OSMANLI BARIŞI

Türkler 1354 yılında Gelibolu üzerinden Balkan yarımadasına geçerek 1361 senesinde Edirne’yi fethettikten sonra, başta üç küçük Bulgar krallığı olmak üzere feodal devletleri yıkıp Balkanlar’ı süratle ele geçirmeye başlamışlardır. 1389 Kosova Meydan Savaşı’nda Sırbistan Türk hakimiyetine geçmiş, 1396 yılında Yıldırım Bayezid’in Niğbolu önlerinde Haçlı ordusunu hezimete uğratması ise Osmanlı Türklerinin Balkan hakimiyetini perçinlemiştir. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet 1463 yılında Bosna’nın fethiyle Osmanlı idaresini Dalmaçya sahillerine kadar götürmüştür.

Halkının tamamına yakını Slav kökenli olan Bosna-Hersek’in İslam’la tanışması Osmanlıların bu toprakları fethetmesi ile gerçekleşti. Bosna-Hersek’te İslam’ın yayılması Sultan I. Murat zamanında başladı. Sultan I. Murat ile Bosna kralı arasında bir antlaşma gerçekleştirilmişti ve bu antlaşma gereğince Bosna kralı Osmanlılara haraç ödüyordu. Fatih Sultan Mehmet’in Osmanlı yönetimini ele almasından sonra Bosna kralı daha önce vermekte olduğu haracı kesti. Bunun üzerine Fatih Bosna kralına karşı savaş açtı. Bu savaşta Bosna kralı yakalanarak öldürüldü. Sonra da 1463 yılında bütün

Bosna Osmanlı topraklarına katıldı.²³ Bosna'da İslami bir etnik oluşumun ortaya çıkması da bu olay ile başladı. Bu olayın ardından 1483 yılında Hersek dukalığının da Osmanlılara katılması ile bu bölgede İslamiyet daha da güçlendi ve Müslümanların sayısı artmaya başladı.

Osmanlı Devleti ise Ortodoksluğun koruyucusu olarak Roma Katolikliğiyle yüzyıllar boyunca mücadele etmiştir. Bu iki din bloğu arasında kalan bölgelerde bir süre Bogomilism (“Tanrının dostları”: Hristiyanlık + Manicilik) hakim olmuş ve nihayet Boşnaklar (Bosmak, Bosnalı) basta olmak üzere bu bölgeler halkı Osmanlı devrinde Müslüman olmuşlardır.²⁴

Fatih Sultan Mehmet, Bosna'yı fethettiği zaman Osmanlı devlet politikasının sonucu olarak bölge halkına dini özgürlük getirmiştir.

"Ben ki Sultan Mehmet Han'ım. Cümle avam ve havâssa ma'lûm ola ki, işbu dârendegân-ı ferman-ı hümâyûn Bosna ruhbânlarına mezîd-i inâyetim zuhûra gelüp buyurdum ki, mezbûrlara ve kiliselerine kimse mâni ve müzâhim olmayıp ihtiyâtsiz memleketimde duralar. Ve kaçup gidenler dahi emn ü emânda olalar.

Gelip bizim hâssa memleketimizde havfsiz sakin olup kiliselerine mütemekkin olalar. Ve yüce hazretimden ve vezirlerimden ve kullarımdan ve reayalarımdan ve cem-i memleketim halkından kimse mezburelere dahl ve ta'arruz edip incitmeyeler, kendülere ve canlarına ve mallarına ve kiliselerine ve dahi yabandan hassa memleketimize adem gelirler ise yemin-i mugallaza ederim ki yeri, göğü yaratan Perverdigar hakkıçün ve Mushaf hakkıçün ulu Peygamberimiz hakkıçün ve yüz yirmi dört bin peygamberler hakkıçün ve kuşandığım kılıç hakkıçün bu yazılanlara hiç bir fert muhâlefet etmeye.

²³ Osmanlılar Albümü, (Der), Dedeoğlu, A., Osmanlı, Eskişehir s. 45

²⁴ DIA, “Bosna-Hersek” Maddesi, s. 297–305

Mâdem ki bunlar benim emrime muti- u münkad olalar. Şöyle bilesiz" demiştir. Bu ferman bugün bile Bosna'da iftihar vesilesi olarak görülmekte toplu oturulan mekanlara asılabilmektedir.”²⁵

Bu ferman suretinde de görüldüğü gibi Hristiyanlar tam bir hürriyet ortamı içinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Fatih Sultan Mehmet 15. yüzyılda Bosna'ya gelip Bosnalılarla tanıştığında şöyle demiş “İnsanlar arasındaki tüm güzelliklerin kaynağı burasıdır.”²⁶

Fatih Sultan Mehmet, Bosna'yı aldığı zaman sadece Katolıklara değil Bogomil mezhebindeki Bosna Hristiyanlarına da çok müsamaha göstermiş ve onların devlet hizmetinde yetişmelerini sağlamıştır. Hz. İsa'yı Allah'ın kulu olarak kabul etmeleri ve Hz. Muhammed'i tanımlarından dolayı Bogomiller Müslümanlara daha yakın görülüyorlardı. Türklerin vicdan hürriyetine hürmet göstermeleri, bir kaç asır Katolik kilisesi ile bu mezhepteki kralların ve Macarların zulmüne uğrayan Bogomiller'in toplu olarak İslamiyet'i kabul etmesine sebep olmuştur. Hatta tarihî bir rivayete göre, Fatih Sultan Mehmet bunlara dileklerinin ne olduğunu sorduğunda, devlet hizmetlerinde görev almak istediklerini öğrenmiştir. Bu suretle Osmanlı Devleti'nin saraylarında ve ordusunda namuslu ve sadakatli olarak görevlerini yapmışlardır.²⁷

²⁵ Emre, A., Küreselliğin Fay Hattı, Yöneliş, 2001, s.151

²⁶ Begoviç, Konuşmalar, a.g.k., s. 223

²⁷ 10–15. yüzyıllar arasında Balkanlarda gelişen bir mezhep. Boşnaklar İslam'ı kabul etmeden önce Bogomildi. Bulgaristan'da ortaya çıkan Bogomilciliğin adı, rahip Bogomil'den geliyordu. Balkanların her tarafına yayılan Bogomilciliğin Konstantinopolis'teki gelişmesi, 1100'lerde, önde gelen Bogomilcilerin yargılanıp hapsedilmesi, önderleri Basileios'un halk önünde yakılmasıyla son buldu. Bulgar çarı Boris ve Sırbistan kralı Stepan Nemenja tarafından şiddetle bastırılan Bogomiller Bosna'ya sığındılar. Bu bölge mezhebin kalesi durumuna geldi. Burada değişikliğe uğrayarak patarene (Bosna inancı) adını alan mezhep, yöneticiler ve soylularca da benimsenerek ulusal bir harekete dönüştü. Avrupa'nın güneydoğusu Osmanlıların eline geçtikten sonra birçok Bogomil özellikle de Bosna'dakiler İslamiyet'i benimsedi ve mezhep unutulmaya yüz tuttu.

Bogomil mezhebine bağılı Boşnaklar, savaş kabiliyetleri, Macarları iyi tanımaları ve Papalığa karşı derin bir kin beslemeleri sebebiyle Macaristan ile yapılan savaşlarda etkin bir rol oynamışlardır. Müslüman Boşnaklar her zaman Osmanlı Devleti'nin kuzeybatı hududunu yalnız başlarına müdafaa etmişlerdir. Serdarların kumandasındaki sipahilik teşkilatına bağılı bulunan kıtalar, Türk hakimiyeti devam ettiği müddetçe sadakat ve fedakârlıkla vilâyet makamına tabi kalmış ve Bosna, Osmanlı Devleti'nin bir kalesi olmuştur.

Boşnaklar, İslamiyet'i kabul etmeleri, devlete bağılılık ve güvenilirliklerini ispat etmeleri sayesinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde görev yapmışlar, hatta defterdar, kaptan-ı derya ve sadrazam bile olmuşlardır.²⁸

İslam'a giren Bosna-Herseklilerin Osmanlılar döneminde yürütölen ilmi ve kültürel çalışmalara gösterdikleri büyük ilgi dolayısıyla İslam kültürü bu bölgede hızlı bir şekilde yayıldı. Bunun yanı sıra Bosna-Hersek halkı Türk geleneklerine de yakın ilgi göstererek bu geleneklerin önemli bir kısmını aldılar. Dolayısıyla Bosna-Herseklilerin yaşayış tarzları Türklerinkine çok yakındır.

“Osmanlıların bu bölgeyi idare ettikleri dönemde halkın üzerinde en ufak bir baskı ve zorlama olmadığı halde İslamiyet bölgede hızlı bir şekilde yayıldı. Bosna-Hersek'te, Osmanlıların yönetimi altındaki Avrupa topraklarının hiç bir yerinde görölmemiş şekilde toplu ihtidalar oldu; yani halk kalabalık kitleler halinde İslamiyet'e girdi. Özellikle de halkın seçkin tabakası, "aristokrasi" diye nitelendirilen sınıf İslam'ı

²⁸ Osmanlı tarihini incelediğimizde beş kez sadrazamlığa getirilen Hersekzade Ahmet Paşa (1497–1516), yine üç kez sadrazamlık yapan Damad İbrahim Paşa (1596–1601) ve bir devre imzasını atmış Sokullu Mehmet Paşa'nın Boşnak asıllı olduklarını görüyoruz. Bunlar haricinde muhtelif tarihlerde sadrazamlık yapan diğör Boşnak sadrazamlar şunlardır: Lala Mustafa Paşa (1580–1580), Malkoç Ali Paşa (1603–1604), Lala Mehmet Paşa (1604–1606), Derviş Mehmet Paşa (1606–1606), Kara Davut Paşa (1622–1622), Hüsrev Paşa (1628–1631), Topal Recep Paşa (1632–1632), Salih Paşa (1645–1647), Sarı Süleyman Paşa (1685–1687), Damad Melek Mehmet Paşa (1792–1794).

seçti. Avrupalı tarihçiler bu insanların herhangi bir baskı ile karşılaşmadan toplu halde Müslüman olmalarını izah edebilmek için, "Ortaçağ Bosna-Hersek'inde aristokrasi sınıfından olanlar ekonomik ve siyasal üstünlüklerini yeni rejimde de sürdürebilmek için dönüş yaptılar" demektedirler. Ancak Müslüman toplumda Ortaçağ Avrupa'sındaki gibi bir aristokrasi sınıfı veya bir üst tabaka bulunmadığından dolayı bu izah pek tutmamaktadır. Avrupa'nın bazı tarihçileri de Bosna-Hersek'teki toplu ihtida hareketlerinde Osmanlıların Müslümanlara sağlamış oldukları geniş imkanların rol oynadığını ileri sürmektedirler. Osmanlıların fethetmiş oldukları diğer Avrupa topraklarında da gayrimüslimlere de aynı imkanları sağladıklarını düşünürsek, Bosna-Hersek halkının İslam'ı bu derece hızlı kabul etmesine, İslam'ın onların gönüllerini fethetmesi dışında bir izah bulamayız.”²⁹

Bosna-Hersek topraklarını 400 yıl kadar yönetimlerinde tutan Osmanlılar bu bölgeye büyük hizmetler götürmüşlerdir. Bölgede büyük camiler, medreseler, ilim merkezleri vs. inşa etmişlerdir. Bosna-Hersek'in bugünkü başkenti Saraybosna (Sarajevo) Osmanlı döneminde Avrupa'nın en önemli ilim merkezlerindendi. Bu şehir bugün hala Osmanlı döneminden kalma cami ve medreselerle doludur.

Köylere kadar yayılan dergahlar insanları her yönden eğitmekteydi. Son dönemlerde ise bu eğitim daha da önemli hale gelmişti.

“Bir Osmanlı Toprağı olan Balkanlarda ise tarikatların organizasyonları ve faaliyetleri diğer bölgelere nazaran farklılık gösterir. 19. asırda Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan ve bütün Balkanlarda isyanlar çıkmış bağımsızlık hareketleri etkili olmaya başlamıştır. Bu yarımada'nın İslamlaşmasında büyük rol oynayan tasavvuf ve tarikat erbabına ait tekkelerin başlangıçta üstlendikleri İ'la-yı Kelimetullah ve Alperenlik

²⁹ Varol ,a.g.k., , s. 54

vazifesi şekil değiştirmiş giderek sosyal ve kültürel eğitim kurumları haline dönüşmüşlerdir. Osmanlı döneminde eski Bosna, Kosova, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan her Müslüman köy ve kasabada bir tekkenin var olduğu çeşitli kayıtlardan öğrenilmektedir.”³⁰

Osmanlılar taşradaki küçük şehir ve kasabalara da önemli hizmetler göturdüler. Bu dönemde şehir ve kasaba halkının büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturunuyordu.

“Mevlevi şeyhleri yanında birçok Bosnalı alim ve fazıl kimseler de camilerde ve başka hususi mahallerde Mesnevi okutmuşlardır.”³¹

Köyler ise bölge bölge ayrılıyordu. Bazı bölgelerin tüm köylerinin ahalileri Müslümanlardan oluşurken, diğer bazı bölgelerdeki köylerin ahalileri Hristiyan Hırvatlardan ve Sırlardan oluşuyordu. Bu etnik yapı Osmanlılardan sonra kısmen değişti. Özellikle şehir ve kasabalara Hristiyan Hırvatlarla Sırların yerleştirilmeleriyle Müslümanların buralardaki oranları kısmen azaldı.

Balkan yarımadasının Osmanlı hakimiyetine bu kadar çabuk girmesi ve bu hakimiyetin yıllarca ciddi bir muhalefetle karşılaşılmadan devam etmesi siyasi, sosyal ve kültürel sebeplere dayanmaktadır. Zira Osmanlı idaresi Bizans ve Haçlıların getirdiği feodal toprak rejimini ortadan kaldırarak araziye miri esaslar dahilinde işletmeye koymuştur. Bu yeni rejimde toprak, uç beyleri ve sonra sipahiler eliyle devlet kontrolü altında işletilmiş ve bu şekilde köylünün yükü hafifletilmiştir. Mesela Bizans idaresi zamanında yılda dört-altı ay efendisinin tarlasında ücretsiz çalışmak zorunda kalan Ortodoks Hristiyan köylüsü yeni toprak rejimi sayesinde bu yükten kurtarılmış, yalnız vergi (haraç, ispenç) vermekle mükellef tutulmuştur. Osmanlı idaresinin Balkanlar'a

³⁰ Yücer, M. H.: Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl, İnsan, İstanbul, 2003, s. 44

³¹ Yücer, a.g.k., s.46

yerleşmesi gerçek bir sosyal inkılâp meydana getirmiş ve Ortodoks Hristiyanlar, Katoliklik ile eşit gördükleri feodalizmden Osmanlı idaresi sayesinde kurtulabilmişlerdir.³²

Osmanlı idaresi tüm Balkan yarımadasına siyasi ve ticari bir bütünlük kazandırmış ve ayrıca bölgeye "Pax Ottomanica" (Osmanlı barışı) olarak bilinen 200 yıllık bir barış getirmiştir. Bu uygun şartlar altında Balkanlar XV-XVII. yüzyıllarda ekonomik bakımdan çok gelişmiş, zirai üretim artmış, birçok yeni kasaba ve köy kurulmuştur. Zirai gelişmenin diğer bir ana sebebi. XV-XVI. yüzyıllarda Balkanlara yerleşen Türk göçmenleridir. Bugün Bulgaristan olarak bilinen bölge ile Trakya ve Makedonya'ya iskân edilen Anadolu menşeli Türk göçmenler bu bölgeyi kısa zamanda canlandırmışlardır. Türk göçmenler genellikle ormanlık bölgelere veya buna benzer arazisi ziraatta kullanılmayan topraklar üzerine yerleştirilmişlerdir. Ormanları keserek araziye ekine elverişli hale getiren göçmenler, kısa zaman içinde ziraat ve ticaretten kazandıkları maddi varlık sayesinde Balkanlar'da yeni bir medeniyet geliştirmişlerdir.

“Osmanlı sultanları ve bölgedeki idarecileri Bosna’nın kasaba ve şehirlerinin gelişmesi için büyük caba sarf etmişlerdir. Çeşitli vakıflar kurularak camiler, çeşmeler, kütüphaneler inşa edilmiştir. Osmanlı burada yaşayan Müslüman olmayan azınlıklara dinlerini serbestçe yaşama ve ticaret yapma imkanı vermiştir.”³³

Osmanlı hakimiyetindeki Balkanlarda etnik ve dini farklılıklara sahip olmasına rağmen tüm insanlar rahat ve huzur içinde yaşamaktaydı. Ve kültürler arası ciddi bir etkilenme ve diyalektik söz konusuydu. Tarih boyunca Sicilya Endülüs haçlı savaşları gibi yollarla birbirinden etkilenen farklı din ve kültürün insanları bu dönemde de üst

³² Varol, A., İslam Ülkeleri Ansiklopedisi, Vefa, İstanbul, 1994, s.54

³³ Yılmaz, a.g.k., s. 69

düzeyde bir etkilenme yaşamaktaydı. Özellikle İslam kültürü garbı çok derinden etkilemiştir.³⁴

Müslümanlığı benimsemeyen Boşnakların dini vecibelerini yerine getirmesine izin veren Osmanlı idaresi Bosna topraklarında inşa ettiği yapılar ve camilerle aynı zamanda Boşnakların gelenekleri ile kültürüne de etki etmiştir. 1878 yılına kadar devam edecek olan Osmanlı idaresi altındaki dönemde pek çok Boşnak Osmanlı idaresinde, devlet yönetiminde önemli görevlere getirilmiştir. Zayıflayan Osmanlı İmparatorluğunu parçalamaya karar veren müttefiklerin finansal sıkıntılar içerisindeki İstanbul'a baskısı sonucu Bosna'daki Osmanlı idaresi savaşılmadan, masa başında son bularak Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun kontrolüne geçmiştir.³⁵

³⁴ Gürkan, A., İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, Nur, İstanbul, s.220

³⁵ Osmanlı Ansiklopedisi, a.g.k.,s. 222

İKİNCİ BÖLÜM

BOSNA-HERSEK'TE KÜLTÜRELVE POLİTİK ÇATIŞMA ZEMİNİ

1. ÇOK KÜLTÜRLÜ DEVLET YUGOSLAVYA'NIN DRAMATİK ÇÖZÜLÜŞÜ

Yugoslavya'nın karmaşık etnik ve dini yapısı uzun süre Tito yönetimi tarafından bir arada tutulabilmişti.

“Tito'nun zamanında çok ünlü bir söz vardı. Yugoslavya'nın altı cumhuriyeti, beş milleti, dört dili, üç dini, iki alfabesi ve bir tek partisi olduğu söylenir dururdu. Ama 1980'de Tito'nun ölümünden sonra Komünist Parti zayıfladı. Tito da yerine güçlü bir halef yetiştirmemişti. Giderek etkinliği azalan merkezi cumhurbaşkanlığı görevi, altı yarı özerk cumhuriyet arasında yılda bir rotasyonla el değiştirmeye başlamıştı.”³⁶

“Tito 1974'te yaşamının daha katılımcı hale getirilmesi amacıyla, yasa taslağının resmîyete dönüşebilmesi için federe devletlere onay ve veto yetkisi tanımıştır. Bu dönemden sonra federe devletler hem daha otonom bir hale dönüşürken hem de bazı önemli federal yasaların onayında tıkanmalar yaşandı. Tito döneminde iktisadi bakımdan gelişmiş olan Slovenya ve Hırvatistan geri durumda olan diğer cumhuriyetlere büyük kaynak aktarımı yapmaya zorlanmıştır. Tito'nun 1980'de ölmesiyle, Yugoslavya'da başkanlık sisteminin ortaya çıkardığı siyasi boşluklar ve ülkeyi oluşturan devletler arasındaki ekonomik farklılıklar Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ülkeyi kaos ortamına çekmiştir.”³⁷

³⁶ Yılmaz, a.g.k., s. 116

³⁷ Yenigün, Hacıoğlu, a.g.k., s. 183

1980 yılında Tito'nun ölümüyle etnik ve milli kıpırdanmalar meydana gelmeye başlamıştır. 1990 yılının sonunda Balkanlar'da siyasi bakımdan en karışık ülke Yugoslavya idi. Burada Komünist Parti eskisi gibi iktidarını muhafaza etmekle beraber dini ve milli hürriyetleri biraz genişletmiş durumdaydı. Yugoslavya'da demokratikleşme hareketinin başlaması ile birlikte bağımsızlık hareketleri de gün yüzüne çıktı.³⁸

Anayasaya göre 1991'de devlet başkanlığı sırası gelen Hırvatistan'ın bu hakkı uygulamaya geçirilmedi. Buna sebep Sırbistan'ın dağılmakta olan Yugoslavya'ya tek başına sahip çıkmak istemesinden kaynaklanmasındır. Sırpların kurmak istedikleri büyük Sırbistan hayali yüzünden Yugoslavya tam bir kaosa sürüklenmiş ve bu olay diğer cumhuriyetlerin ayrılmasıyla neticelenmiştir.

İlk olarak Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlığını ilan etti. Bu bağımsızlık ilanı Sırplarla söz konusu iki cumhuriyetin halkları arasında şiddetli çarpışmalara yol açtı. Ancak özellikle Katolik Avrupa ülkelerinin kendileri gibi Katolik olan Hırvatlarla Slovenlere destek vermeleri onların bağımsızlıklarını resmen tanımaları dolayısıyla Sırplar belli bir süre sonra geri çekilmek zorunda kaldılar.

Ancak Sırbistan bu bağımsızlıkları tanımamış ve önce Hırvatistan ve Slovenya'ya saldırmış fakat (bu cumhuriyetlerin Katolik olması hasebiyle) Avrupa Topluluğu ve özellikle Almanya'nın çabalarıyla buradaki çarpışmalar sona ermiştir.

Bosna-Hersek'te de 1 Mart 1992 tarihinde halkın bağımsızlığı isteyip istemediğinin ortaya çıkarılması amacıyla bir referandum gerçekleştirildi. Bu referanduma katılanların % 99.43'ü bağımsızlığa "evet" oyu verdi. Bosna-Hersek yönetiminin de bu sonuca dayanarak bağımsızlık kararı alması üzerine bu

³⁸ Judt, T., Postwar: A History Of Europe Since 1945, William Heinemann, London, 2005, s. 637)

cumhuriyetteki Sırp milislerin lideri Radovan Karadzić: "Bağımsızlığı kabul etmeyeceğiz. Eğer Bosna bağımsız olursa, Müslüman, Sırp ve Hırvatların çatışmasından kaçamayız. Umarım bu bir uyarı olur. Aksi takdirde, Kuzey İrlanda, Bosna-Hersek'in yanında bir tatil merkezi gibi kalır" diye açıklama yaptı. Bunun yanı sıra Radovan Karadzić'e bağlı Sırp milisler de, bağımsızlık kararı alan cumhurbaşkanı Aliya İzzet Begoviç'in liderliğindeki Bosna-Hersek yönetimini zor durumda bırakmak amacıyla yollara barikatlar kurmaya, yer yer Müslüman yerleşim merkezlerine saldırılar düzenlemeye ve hayatı zorlaştırmayı amaçlayan eylemler düzenlemeye başladılar. Zaman içerisinde Sırbistan Cumhuriyeti'nden gelen milisler ve federal ordunun da destek sağlaması ile Müslümanlara yönelik saldırılar şiddetlendi. Artık Sırp saldırıları kademe kademe bir katliama dönüşüyordu.³⁹

2. KÜLTÜREL VE POLİTİK ÇATIŞMAYI SICAK ÇATIŞMAYA DÖNÜŞTÜREN ORTAM VE AKTÖRLER

2.1. Yükselen Sırp Milliyetçiliği

Sırp milliyetçileri, Yugoslavya içerisinde Sırpların "elini kolunu bağlayan tüm engellerin" kaldırılmasını istiyorlardı. Milliyetçilere göre, nüfusun üçte birini oluşturan Sırp yönetimde adil biçimde temsil edilmiyorlardı. Sırbistan ve Karadağ dışında Sırp nüfusun yoğun bulunduğu Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Makedonya'da Sırp yönetimde temsil edilmiyorlardı. Sırbistan içerisinde ise Kosova ve Voyvodina'nın özerk statüleri, Sırp etkisini sınırlandırıyordu. Yükselen Sırp milliyetçiliğinin Yugoslavya'nın siyasi hayatına mal olacak bu fikirleri, Sırbistan Komünist Partisi

³⁹ Karadzić hala bulunamadı..

yönetimini ele geçiren Milosevic kanalıyla en üst düzeyde dile getiriliyordu. Tito, “Hain bir Hırvat” olmakla suçlanıyor ve Tito yönetiminin Sırları ezdiği iddia ediliyordu. Sırp milliyetçilerine göre yapılması gereken belliydi: “Cumhuriyet ve özerk bölge sınırlarını dikkate almadan Sırların yaşadıkları yerlerde Sırp ulusunun tam ulusal ve kültürel bütünleşmesini sağlamak.”

Milosevic, 1980’lerin ortasından itibaren Sırbistan’da yükselen değerin milliyetçilik olduğunu keşfetti ve bu akımın öncülüğünü yapmaya karar verdi.

Milosevic, kısa süre içinde komünist resmi söylemi terk etti ve parti içerisinde milliyetçi görüşün sözcülüğünü yapmaya başladı. Sırp milliyetçiliğinin, Sırbistan parti örgütünü ele geçirme operasyonu Milosevic’in parti lideri seçilmesiyle tamamlandı. 1987 yılında Sırbistan Komünist Partisi içinde demokratik reformlardan yana olan kanat ile ideolojik bakımdan milliyetçi, siyasi bakımdan otoriter/muhafazakâr kanat arasında kesif bir mücadele başladı. Reformcu kanadın önderliğini Milosevic’in politikada önünü açan İvan Stamboliç, milliyetçi kanadını ise Milosevic yürütüyordu. Reformcular, partinin ideolojik/totaliter söyleminin terk edilmesi görüşünü savunuyorlardı. Milosevic ve çevresi ise, devlet-millet özdeşliğine dayalı, monolitik ve merkeziyetçi bir yapılanmadan yanaydı. Kimileri, Milosevic’in içinde yer aldığı grubu “neo-Stalinist” olmakla suçluyordu.⁴⁰

Milosevic, “Nerede bir Sırp yaşıyorsa orası Sırbistan’dır. Bugün öyle değilse, yakında öyle olacaktır.” diyordu. Sırbistan’da milliyetçiliğin resmi ideoloji konumuna yükselmesinde önemli eşik, Milosevic’in 27 Nisan 1987’de Kosova Polje kentinde on

⁴⁰ İrfan Kaya Ülger, Büyük Sırbistan Hayaliyle Yugoslavya’yı Parçalayan Adam: Slobodan Milosevic, <http://www.bosnadayanisma.org/sayfalar/> 28.03.06

binlerce Sırp ve Karadağlı önünde yaptığı konuşma oldu. “Yugoslavya Sırpıları” adına konuştuğunu belirten Milosevic şöyle diyordu: “Hiçbir güç Sırpıları azınlık haline getiremeyecektir. Buna izin vermeyeceğiz.” Milosevic, Eylül 1987’de yapılan Sırbistan Komünist Partisi Kongresi’nde reformcu kanadı partiden uzaklaştırdı. Milosevic’in desteği ile Çetnik hareketi, Sırp milliyetçilerinin tarihsel düşmanlarına karşı onurlu bir mücadele hareketi olarak meşrulaştırıldı. Milliyetçilerin denetimine geçen Sırbistan Komünist Partisi, 1988 yılı boyunca Yugoslavya’nın değişik kentlerinde “Kosova Sırpıları ile dayanışma gösterileri” tertipleği. Federal yönetimin yatıştırıcı tutumundan da cesaret alan Milosevic, 1989 yılında fitili ateşledi: Sırbistan anayasası değiştirilerek Kosova ve Voyvodina’nın otonomi statülerine son verildi ve adı geçen bölgeler doğrudan Sırbistan’a bağlandı.

Milosevic, 1990 yılından itibaren gerçek niyetini ortaya koydu. Artık açıkça “Büyük Sırbistan”dan bahsediyordu. Milosevic’e göre, Büyük Sırbistan’ın sınırları Bosna-Hersek’in tamamını, Hırvatistan içerisinde Sırpıların yaşadığı bölgeleri, Kosova, Karadağ ve Batı Makedonya’yı içine alıyordu. Yugoslavya genelinde Sırp milliyetçiliğinin Milosevic tarafından körüklenmesi, Bosna-Hersek ve Hırvatistan gibi Sırpıların belli bölgelerde yoğun bulundukları, ancak genel nüfus içinde azınlık oluşturdukları cumhuriyetlerde gerilimi tırmandırdı. Yükselen Sırp milliyetçiliği, Hırvatlar ve Boşnakların belleklerinde Yugoslavya’nın Birinci Cihan Savaşı öncesi Sırp dominasyonuna dayanan baskıcı uygulamaları ve 2. Dünya Savaşı yıllarındaki Çetnik vahşetini hatırlatıyordu.

“Yugoslavya’daki etnik nefretleri her ne kadar tarih, özellikle de II. Dünya Savaşı’nın kanlı olayları körüklemişse de, o kıvılcımları tutuşturmak için Milosevic ve Tudjman’ın meşalesi beklenmiştir. Ocak 1991’de Makedonya bağımsızlığını ilan etmiş,

özellikle Hırvatistan'da bağımsızlık için yapılan referandumu boykot eden Sırlarla Hırvatlar arasında çatışmalar artmış ve gittikçe gerilen ilişkiler sonucu Mayıs 1991'de Slovenya ve Hırvatistan Yugoslavya Federasyonu'ndan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bunun üzerine Federal birliklerin Slovenya'dan çekilmesiyle birlikte, Hırvatistan'daki çatışmalar şiddetlenmiş ve Sırlar Hırvatistan topraklarının neredeyse üçte birini ele geçirmişlerdir.⁴¹

Önceleri ırkçı Sırlara karşı birlikte savaşan Müslümanlar ile Hırvatlar 1992 yılı sonlarında birbirlerine karşı savaşmaya başlamıştır. Bu olay öncesinde Sırbistan ve Hırvatistan hükümet başkanlarının toplanıp aralarındaki savaşı sona erdirmeleri oldukça ilgi çekicidir. Böylece Boşnaklar tamamen yalnızlığa mahkum olmuşlardı. Yetersiz de olsa Hırvatistan üzerinden gelen yardımlar da kesilmişti.

“Milosevic, en kötü işleri yaptıracağı adamları biliyordu. Aşırı ırkçı, suçlu ve fanatik futbol yanlılarını seçiyordu. Futbol kulübü yöneticisi Arkan tam da böyle biriydi.”⁴²

Milosevic'in fitilini ateşlediği milliyetçilik akımı, kısa sürede öteki cumhuriyetlerde de yankı buldu. Sırlar ve Hırvatlar, birbirlerini “Çetnik” ve “Ustaşa” akımlarını diriltmekle suçluyorlardı. Sırlar, yeni dönemde Tito'yu açıkça eleştirmeye başladılar. Gazete ve dergilerde, Tito'nun Sırlara ne kadar çok zarar verdiğini anlatan yazılar tefrika edilmeye başlandı. Bu koşullar altında milliyetçilik ülkenin her tarafından yeniden keşfedilen ideoloji haline geldi. Yugoslavya'nın günden güne Sırp dominasyonu altına girmesinden endişelenen Slovenya ve Hırvatistan, 1991 Temmuz ayında eş zamanlı olarak bağımsızlık ilan etti. Bu kararın ardından yerel Sırp güçler,

⁴¹ Yılmaz, a.g.k., s. 117

⁴² LeBor, A. Milosevic, Bloomsbury, Great Britain, 2002, s 186- 187

Sırbistan ve Federal Ordu desteği ile Slovenya ve Hırvatistan'a saldırı başlattı. Slovenya müdahalesi kısa sürdü. Esas kanlı çatışmalar, Hırvatistan'da patlak verdi. Federal Ordu desteğini arkasına alan Sırp güçler Vukovar, Dubrovnik gibi kentleri yerle bir ettiler. 1992 Ocak ayında ateşkes ilan edildi. Bağımsız Hırvatistan'ın toprakları içinde Sırp nüfusun yoğun bulunduğu bölgelerde "Otonom Sırp Yönetimleri" birbiri ardına ilan edildi. Bu olayların ardından Bosna-Hersek Sırp'ları da, Saraybosna yönetimine bağlı olmadıklarını açıkladılar. Yerel Sırp güçler, 1990 yılında Cumhurbaşkanı seçilen Aliya İzzetbegović'i tanımıyorlardı. Bosna-Hersek ve Makedonya yönetimlerinin uzlaşma amacıyla ortaya attıkları yeniden tanımlanmış federasyon önerileri Sırbistan tarafından reddedildi. Sırp tahakkümünden korkan Makedonya, 1991 Kasım ayında bağımsızlık ilan etti. Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin başka seçeneği kalmamıştı.⁴³

Mart 1992'de Bosnalı Sırp'ların katılmadığı oturumda Bosna-Hersek Parlamentosu'nda Hırvatlar ve Boşnaklar, bağımsızlık kararı aldılar. Kararın alınmasından hemen sonra başlayan iç savaş üç buçuk yıl sürdü. Yerel Sırp güçlerin Hırvat ve Boşnak hedeflere yönelik saldırılarına Milosevic idaresindeki Yeni Yugoslavya (Sırbistan ve Karadağ) tam destek verdi. Zaman zaman Hırvatlar ve Boşnaklar da birbirleriyle çatıştılar. Savaşta çoğunluğu Boşnak olmak üzere 250 bin kişi hayatını kaybetti. Milosevic himayesinde bulunan Bosnalı Sırp'ların liderleri Ratko Mladić ve Radovan Karadžić, on binlerce sivil tüm dünyanın gözleri önünde öldürdüler.⁴⁴

"II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'da ilk defa toplama kampları kurdular. Bu gerçek toplama kamplarına ait fotoğraflar tüm dünyayı şaşkına çevirdi. Savaşın ikinci

⁴³ Begović, Tarihe Tanıklığım, a.g.k., s. 118

⁴⁴ Neuffer E: The Key to My Neighbor's House, Seeking Justice in Bosnia and Rwanda, Picador, New York, 2001 s. 452

aşamasında ise muhteşem yapıdaki dini eserlerimiz sistematik bir şekilde yıkılmaya başlandı. İlk önce dört veya beş yüz sene önce inşa edilmiş olan iki büyük camimiz tamamen yıkıldı ve çökertildi. Dinamitle tahrip uzmanları geldiler, sokakları ablukaya aldılar, hedeflerini tespit ettiler ve sonra bu hedefleri tamamen ortadan kaldırdılar. Beş altı ay önce özellikle iki büyük cami olan Farhadija ve Aladza'yı tamamen yok ettiler. Yaklaşık bir ay önce ise Banya Luka'da iki büyük camiyi yıktılar. Bunu sistematik olarak yürütmekteler. Bunlar savaşın istemeyerek yol açtığı hasarlar değil. Önceden tasarlanmış bir yıkım söz konusu.”⁴⁵

Sırp saldırılarının iyice şiddetlenmesi üzerine meseleye görüşmeler yoluyla çözüm bulunması için arayışlara girildi. Bu amaçla 28 Nisan 1992 tarihinde Portekiz'in başkenti Lizbon'da, Avrupa Topluluğu'nun Yugoslavya özel temsilcisi Jose Gutelheior'un başkanlığında bazı görüşmeler başlatıldı. Bu görüşmelere başlangıçta katılmayan Bosna-Hersek cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç daha sonra katılmaya karar verdi. Ancak bu görüşmelerde çözüm konusunda herhangi bir ilerleme sağlanamadı. Üstelik Yugoslav Federal Ordu birlikleri Bosna-Hersek cumhurbaşkanı İzzetbegoviç'i Lizbon'dan ülkesine döndüğü sırada yakalayarak bir gün rehin tuttular.⁴⁶

Federal ordu birlikleri zaman zaman Saraybosna'nın bazı bölgelerini top ve füze ateşine tutuyorlardı. Hatta federal orduya bağlı uçakların Saraybosna'ya yakın tepelerden Dervanta'ya kimyasal veya biyolojik silah attıkları bildirildi. Bunun yanı sıra Sırpların Saraybosna'da öldürdükleri Müslümanların cesetlerini toplu mezarlara gömdükleri veya dere kenarlarına attıkları iddia edildi.⁴⁷

⁴⁵ Begoviç, Konuşmalar, a.g.k., s. 46-47

⁴⁶ Begoviç, Tarihe Tanıklığım, a.g.k., s. 132

⁴⁷ Bosna-Hersek'te Sırp Katliamı, <http://www.vahdet.com.tr/> 02.01.06

2.2 Batının Sessiz Tasvibi

Bosna-Hersek Cumhuriyeti cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegović çok büyük askeri güce ve imkana sahip olan Sırlarla, her türlü askeri imkandan yoksun ve hiçbir dış desteğe sahip olmayan Bosna-Hersek halkını karşı karşıya getirmemek için temkinli bir politika izledi. Ancak Slovenya ve Hırvatistan'dan geri çekilen Sırlar 1 Mart 1992 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonrasında bağımsızlığını resmen ilan eden Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ne karşı savaş açarak bir katliam hareketi başlattılar. Sırp saldırılarının şiddetlenmesi üzerine Birleşmiş Milletler'in müdahalede bulunması için çağrıda bulunuldu. Bosna-Hersek dışişleri bakanı, Birleşmiş Milletler'in Körfez savaşında olduğu gibi Bosna-Hersek'te de bir askeri operasyon gerçekleştirmesini istedi. Ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi sadece, Yugoslavya federal ordusuna Bosna-Hersek topraklarından çekilmesi için çağrıda bulunmakla yetinerek doğrudan müdahalede bulunmak için durumun müsait olmadığını ileri sürdü. Bu arada Avrupa Topluluğu Yugoslavya özel temsilcisi Lord Carington da yaptığı açıklamasında, çatışmaların devam etmesi halinde yapılacak bir şeyin olmadığını ileri sürdü. Gerek Birleşmiş Milletler'in ve gerekse Avrupa Topluluğu'nun Bosna-Hersek'te gerçekleştirilen katliam karşısında bu derece pasif kalmaları Sırlara daha da cesaret kazandırıyordu.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, yapılan çağrılar üzerine 31 Mayıs 1992 tarihinde toplanarak Sırbistan ile Karadağ'ın oluşturduğu yeni Yugoslavya Federasyonu'na bazı yaptırımlar uygulanmasını kararlaştırdı. 757 sayılı bu BM Güvenlik Konseyi kararında yeni Yugoslavya Federasyonu'ndan Bosna-Hersek'in içişlerine karışmaması ve bütün milis güçlerini bu cumhuriyetten çekmesi istendi. Daha sonra 1 Haziran 1992 tarihinde yine BM'nin girişimiyle bir ateşkes sağlandı. Ancak

Sırp lar bu ateşkesi hemen bir gün sonra bozarak yeniden başkent Saraybosna'yı top ateşine tutmaya başladılar. BM Güvenlik Konseyi'nin 757 sayılı kararı da askeri bir baskı ile desteklenmediğinden ve yaptırımlar da ciddi bir şekilde uygulanmadığından Sırp lar üzerinde caydırıcı bir etki yapmamıştır. BM tarafından gönderilecek yardımların belli yerlere ulaştırılmasının sağlanması amacıyla bazı barış gücü birlikleri gönderildi. Öte yandan NATO, 4 Haziran tarihinde yaptığı açıklamada, yeni Yugoslavya Federasyonu'na BM tarafından uygulanan yaptırımlara destek sağlanması amacıyla askeri müdahalede bulunulmasına karşı olduğunu bildirdi.

Avrupa ülkelerinin, ABD'nin ve BM, NATO, AT gibi uluslararası teşkilatların olaylara doğrudan müdahalede bulunmaktan kaçınmalarından cesaret alan ve dolayısıyla BM'nin girişimleri ile gerçekleştirilen ateşkes antlaşmalarını da bir gün sonra hemen bozan Sırp milisleri saldırı çemberlerini gittikçe genişlettiler.

“Özgür dünya bu barbarlığa gereken cevabı vermedi. Dünya şaşkın ve mütereddit görünüyordu. Dünya belki, saldırının vahşetinden dehşete düşmüştü, belki ahlaken ve ruhen tepki göstermeye hazır değildi, hatta belki de kendi çatışan çıkarları nedeniyle bir şeyler yapmaktan aciz kalmıştı. Yeni toplama kamplarının, Avrupa'nın kalbinde yayıldığına dair haberler ne zaman gelse, kamuoyu dehşete düştü. Ancak sorumlu insanların çoğu sessiz kalmaya devam ettiler. Bu kamplarda binlerce insan öldürüldü ve binlercesi kayboldu. Saldırı lar insafsızlaştıkça, dünyanın tereddüdü arttı. Hür dünya, özgürlüğü savunmadı.”⁴⁸

⁴⁸ Begoviç, Konuşmalar, a.g.k., s. 157

BM Güvenlik Konseyi'nin yaptırım kararları Sırları çok fazla etkilemediği halde Müslümanları bazı yönlerden olumsuz olarak etkiledi.⁴⁹

“Yıkım tehdidi ile karşılaşan ve ölüme mahkum oldukları açıkça ilan edilen insanlarımız kendilerini savunmaya karar verdiler. Ancak bir başka saçmalıkla karşı karşıya kaldılar. Kendimiz savunmamıza izin verilmiyordu. Savaş başlamadan hemen önce Birleşmiş Milletler eski Yugoslavya'nın tüm bölgelerine silah ambargosu uygulanması yolundaki meşhur kararını açıkladı. Ancak her şey değişmişti. Savaş başlamış ve hiçbir şey olmamışçasına, ambargo kaldırılmamıştı. Hiç kimsenin kurbanlara ve saldırganlara aldıracağı yoktu. Adalet tersine dönmüştü. Saldırganlar kırk yıldan beri topladıkları silahlarla silahlandılar. Kurbanların silahları yoktu ve kendilerini savunmalarına izin verilmiyordu.

Silah ambargosu kararı tersine işliyordu. Silahlanmada eşitsizliğin desteklenmesi ile savaş uzadı ve tüm barış görüşmeleri daha iyi silahlanmış olan tarafın diktasına dönüştü.”⁵⁰

Sırlar, işgal ettikleri Bosna-Hersek toprakları üzerinde "Bosna Sırp Cumhuriyeti" adıyla yeni bir cumhuriyet ilan ederek devlet başkanlığına da Sırp milislerin lideri Radovan Karaciç'i getirdiler.

26 Ağustos 1992 tarihinde Londra'da "Uluslararası Yugoslavya Konferansı" adıyla bir konferans başlatıldı. Ancak bu konferansta katliamı gerçekleştiren Sırları dize getirmeyi amaçlayan ciddi bir karar alınmazken, konferans sonunda yayınlanan bildiride tarafların müzakereler yoluyla yapılacak sınır değişikliğine hazır olmaları istenerek Bosna-Hersek'in savaş öncesi sınırlarının değişebileceği ima edildi. BM Genel

⁴⁹ Yılmaz, a.g.k., s. 118

⁵⁰ Begoviç, Konuşmalar, a.g.k., s. 157

Kurulu 23 Eylül 1992 tarihinde aldığı bir kararla Sırbistan ile Karadağ'ın oluşturduğu yeni Yugoslavya Federasyonu'nu BM Genel Kurulu üyeliğinden çıkardı. Ancak BM Güvenlik Konseyi de aynı tarihte, yeni Yugoslavya'nın tekrar üyeliğe alınabilmesi için yeniden müracaatta bulunması üzere bir tavsiye kararı aldı.

7 Ekim 1992 tarihinde Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'nın silahtan arındırılması üzere Cenevre'de birtakım görüşmeler başlatıldı. Ancak Bosna-Hersek cumhurbaşkanı İzzetbegoviç Sırp saldırıları devam ettiği sürece bu görüşmelerin sonuç getirmeyeceğini ifade ederek Cenevre toplantısına katılmadı.

BM Güvenlik Konseyi, 9 Ekim 1992 tarihinde Bosna-Hersek hava sahasının BM uçakları dışında bütün uçaklara kapatılmasını kararlaştırdı. Ancak Bosna-Hersek'in BM daimi temsilcisi bu kararın en başta kendi aleyhlerine olacağına dikkat çekerek, "Sırp uçak kullanamayacak ama biz de dost ülkelere yardım alamayacağız" diye konuştu. Bundan sonraki tarihlerde BM Güvenlik Konseyi'ne, Bosna-Hersek'e uygulanan ambargodan en çok saldırıya maruz kalan Müslümanların zarar gördükleri hatırlatılarak bu ambargonun kaldırılması teklif edildi; ancak Güvenlik Konseyi bu teklifleri reddetti. Bosna-Hersek cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç BM'nin bu tutumu dolayısıyla, Yugoslavya konferansı eş başkanlarından Cyrus Vance'a gönderdiği mektupta Bosna-Hersek'e yönelik silah ambargosunun büyük adaletsizlik olduğunu bildirdi. 11 Kasım 1992 tarihinde BM özel temsilcisi Cyrus Vance ve Avrupa Topluluğu arabulucusu Lord Owen'in girişimleri ile taraflar arasında bir ateşkes antlaşması imzalandı. Ancak Sırp bu ateşkes antlaşmasına uymayarak saldırılarını sürdürdüler.

Sırp bundan sonraki tarihlerde de değişik vesilelerle ateşkes antlaşmaları imzaladılar. Ancak antlaşmanın gerçekleştirilmesinin üzerinden bir kaç saat bile geçmeden yine kendileri bu antlaşmaları bozuyorlardı. Sırp'ların bu tutumları onların

ateşkes antlaşmalarını da bir oyalama, bazı zor durumları atlatma taktiği olarak kullandıklarını gösteriyordu.

25 Kasım 1992 tarihinde Türkiye'nin çağrısıyla, İstanbul'da, Bosna-Hersek'te yaşanan durumun görüşülmesi ve bu bölgedeki savaşın bütün Balkanlar'a yayılmasının engellenmesi için alınabilecek tedbirler üzerinde durulması amacıyla bir zirve gerçekleştirildi. Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'ın dışındaki bütün Balkan ülkelerinin katıldığı zirve sonunda yayınlanan ortak bildiride; Sırp saldırılarının bütün Balkan ülkelerini tehdit ettiğine dikkat çekildi. Ancak zirve Bosna-Hersek probleminin çözümü açısından yeni bir şey ortaya koymadı.

“Dünyaya şunu söyledik: Gelmek ve bizi savunmak zorunda değilsiniz. Ancak bizim önümüze koyduğunuz engelleri kaldırın ve bizim kendimizi savunmamıza izin verin. Çocuklarımız öldürdüklerinde, kadınlarımıza tecavüz ettiklerinde ve mabetlerimiz tahrip ettiklerinde, kendimizi savunma hakkımız olduğunu kabul edebilirsiniz. Ancak silah ambargosu hala kaldırılmadı. Askerlerimiz, toplara ve tanklara karşı tüfeklerle savaşıyorlar.”⁵¹

Sonuçta gerek uluslararası kuruluşların ve gerekse Batı ülkelerinin olayları yaptırım gücü olmayan kararlarla geçiştirmeleri gerekse Bosna-Hersek Müslümanlarına en büyük yardımı yapmaları gereken İslam ülkelerinin dışa bağımlı politikalarından kaynaklanan ilgisizlikleri Bosna-Hersek'i acı ve ızdıraplara boğdu. 1992 yılının sonuna gelindiğinde yaklaşık 140 bin Bosna-Hersekli öldürülmüş, çoğu Müslüman olmak üzere 2,5 milyon Bosna-Hersekli de yurtlarını terk ederek komşu ülkelerin topraklarına sığınmak zorunda kalmıştı.

⁵¹ Begoviç, Konuşmalar, a.g.k., s. 157

Sırlarla Müslümanlar arasında Mart ayının sonuna doğru gerçekleştirilen ateşkes bir hafta sonra Sırlar tarafından bozuldu ve Bosna-Hersek' in bağımsızlığına karşı çıktığından dolayı Sırp milislere destek veren Yugoslav Federal Ordusu Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'ya girerek havaalanını işgal etti. Sırp işgallerinin başlaması ile birlikte Bosna-Hersek Müslümanları da can endişesi ile vatanlarını terk etmeye başladılar. Toplu göç hareketi ilk olarak, Sırların, halkının % 70'i Müslüman olan Zvornik şehrini işgal etmeleriyle başladı. 13 Nisan 1992 tarihinde de 140 bin Müslüman evini yurdunu bırakarak Bosna-Hersek dışına göç etti.

Bosna-Hersek Müslümanlarını en çok sıkıntıya sokan durum da, Avrupa'nın üçüncü büyük ordusu durumundaki Yugoslavya Federal Ordusu'nun Sırp çetnikleri (milisleri) ile birlikte hareket etmesi, onlara her bakımdan destek vermesiydi. Buna karşılık Boşnakların arkalarında herhangi bir askeri destek olmadığı gibi Sırp saldırganlar karşısında direnen Müslümanlar silah yönünden çok geri durumdaydılar. Ayrıca Sırp milislerin birçoğu daha önce Hırvatistan ve Slovenya'da bir savaş tecrübesi kazanmışlardı. Boşnaklar ise bu tecrübeyi Sırp milisler karşısında verecekleri silahlı mücadele ile kazanacaklardı.

Bunun yanı sıra Bosna-Hersek Müslümanlarının dış dünyadan önemli bir destek görememeleri, daha önce Sırlara karşı Slovenlere ve Hırvatlara doğrudan destek veren ABD'nin ve Avrupa ülkelerinin Sırların Bosna-Hersek'te gerçekleştirdikleri katliamları bazı ufak tefek kınamalarla geçiştirmeleri ve gelişmelere genellikle seyirci kalmaları Müslümanların daha da zor durumda kalmalarına sebep oluyordu. Sırp milisler çok geçmeden Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da kontrolü ele geçirdiler. Bunun yanı sıra Bosna-Hersek'in önemli merkezlerini işgal etmeyi de başardılar. Sırlar işgal ettikleri yerlerde hem yukarıda belirttiğimiz üzere bir katliam hem de yıkım

gerçekleştiriyorlardı. Özellikle camileri ve İslami izler taşıyan muhtelif tarihi eserleri yıkmaya özen gösteriyorlardı.

Bosna savaşı esnasında Bosna-Hersek'teki kültürel dini etnik politik birçok çatışma sebebi vardı. Fakat bunun da ötesinde sadece bölgesel ve lokal bir bunalım değildi. Balkanlar ve dünya ölçeğinde başka sebepleri de vardı.

“Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda yaşanan gelişmeleri tahlil etmek sadece bölgesel bir analizi değil, uluslararası sistemin ana unsurlarını da kapsayan daha geniş ölçekli analizi gerektirmektedir.

Bosna ve Kosova bunalımlarını tırmandıran sistemik çelişkiler üç; ana başlık altında ele alınabilir:

- ABD-Avrupa/Almanya arasındaki küresel çıkar çelişkisi,
- Avrupa içinde İngiltere/Fransa, Almanya ve Rusya arasındaki kıta-ölçekli çelişkiler ve güç-ekseni,
- Bu çelişkilerin uluslararası hukuk ve örgütler düzeyinde yoğunlaşan çelişkiler.

Uluslararası ilişkilerin sistem düzeyindeki çelişkileri açısından bakıldığında, bu sistemik çelişkilerin en sert ve doğrudan yansıdığı iki bölge olan Ortadoğu ve Balkanları edilgen kılan bunalımlar arasındaki zamanlama ayarı son derece ilginç bir ipucu oluşturmaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu yapının en sert ve en suni ikili bölünmeye tabi tuttuğu bu iki bölge, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan dinamik uluslararası konjonktürde kendi etkinlik alanlarını genişletmek isteyen büyük güçler arasındaki çelişkilerin de en doğrudan ve birbirine paralel bir şekilde yansımalarına şahit olmuştur.

Bu açıdan bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi “Yeni Dünya Düzeni” söylemi ile tekrar kurma çabasının gündeme getirilmesine zemin hazırlayan Körfez Savaşı ile bu söylemin bütün temel unsurlarının reel politiğin acımasız dengelerine kurban edildiği Bosna bunalımı arasındaki zamanlama ve süreklilik ilişkisi son derece dikkat çekicidir. Körfez Savaşının bitmesinden ve Ortadoğu'daki Amerikan hakimiyetinin küresel bir güvenlik söylemi ile pekişmesinden kısa bir süre sonra küresel güçler arasındaki çatışma alanı Balkanlara kaymıştır.”⁵²

Büyük güçler arasındaki küresel ve kıta-ölçekli bu çelişkiler etnik kıyımın zamana yayılarak etkin bir şekilde sürdürülmesine zemin hazırlamıştır.

“Ben Batı’nın müdahale etmediğini asla düşünmedim! Batı esasında -kendileri açısından- önemli bir müdahalede bulundu ve dünya bunu bilmek zorundadır! Batı buraya geldi, bizim elimizi kolumuzu bağladı ve çekip gitti. Batı’nın müdahalesi askeri ambargo koymak oldu. Hem benim ülkem işgal ediliyor ve hem de hiçbir şey yapmayalım diye elimiz kolumuz bağlanıyor. Esasında bu, Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın “kendi kendini koruma ve toplu korunma” ile ilgili yasasına da aykırıdır. Batı hem bizi korumuyor ve hem de kendi kendimizi savunmamıza yasaklıyor. Sizin sorunuz müspet bir müdahale ile ilgilidir. Pasiflik ve Duyarsızlık Batı’yı çok iyi karakterize ediyor. Ben Batı’yı buraya gelip bir şeyler yapması için defalarca çağırdım. Milosevic ise hiçbir şey yapmamalarını istiyordu.”⁵³

Bu süreç Almanya ile ABD arasında gerçekleşen çift yönlü bir optimum uzlaşmaya dayalı Dayton Antlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşmanın hemen öncesinde gerçekleşen askeri harekâtlar ve antlaşmanın bizatihi kendisi bir taraftan

⁵² Davutoğlu, a.g.k., s.293

⁵³ Begoviç, Konuşmalar, a.g.k., s. 55

Hırvatistan'ın sınır bütünlüğünü sağlayarak Almanya'nın etki alanının Adriyatik'e inmesini temin etmiş, diğer taraftan da Bosna'ya, dolayısıyla Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya Amerikan güçlerinin girmesini hukukileştirerek ABD'yi bölgenin temel belirleyici meşru gücü haline getirmiştir.⁵⁴

Dayton Antlaşması nihai bir çözüm değil, küresel rekabetin bölgesel bunalım alanlarına yayılmasını kontrol eden geçici bir bunalım erteleme operasyonu olarak görülebilir.

“Fransa’da, “Sırlara karşı harekete geçmeme” tavrına tenkitler bir hayli çoğaldı. Bu her zaman böyle oldu. Batılı siyaset adamları tarafından yapılan her açıklama, her konferans isteyerek veya istemeyerek Sırlara, işlerine devam etmeleri mesajını vermiştir. Her açıklama “Biz bir şey yapmayacağız” şeklinde idi ve Sırların Bosna-Hersek’i yıkmaya ve toplumumuzu kendi topraklarından sürmeye devam etmelerine adeta davetiye çıkarmaktaydı. Sırlar bu mesajı ve aynı zamanda uluslararası topluluğun sessizliğini çok iyi anlıyorlar ve işlerine hiç ara vermeden devam ediyorlardı.

2.3. Din Bağnazlığı ve Tahammülsüzlük

Bu soykırımda tarihi çok derinlere dayanan dini ve milli bir takım nedenler vardır. Malesef fırsat buldukça Ortodoks Sırlar ve Katolik Hırvatlar Müslüman Boşnakları katletmekten çekinmemişlerdir. Hem de İslam’ın asırlarca hoşgörüsünü görüp huzur içinde yaşadktan sonra hala soykırım yapabilmeleri ve onlara müdahale edilmemesi haklı olarak tepkilere neden oluyordu.

⁵⁴ Davutoğlu, a.,g.k., s.295

Büyük Sırbistan hayali en tutkulu söylemleriydi. Ve ülkede Müslümanları yok ederken kendilerine daha çok vatan kazanmak istiyorlardı.

“Ülke içerisinde halkı göç ettirme ve bölme aracı olarak savaşa ihtiyaç duyuluyordu. Etnik olarak temizlenen bölgeler savaşın sonucu değil esas amacı idi; toplama kampları, Saraybosna Kuşatması, katliamlar, örgütlenmiş yağmalar, Srebrenica, Gorajde ve daha onlarca bölgedeki toplu cinayetler, ateşe verilmiş kasabalar, Dubrovnik’in yıkımı, tahrip edilmiş köprüler ve altyapı, tecavüze uğramış kadınlar, kültürel, tarihi ve dini kimliğin tahribi, çökmüş ekonomi, öksüzler, medya savaşı, etnik temizlik ve Sancaklıların katledilmesi... Slobodan Milosevic ve onun yönetimi eski Yugoslavya’nın her tarafında savaş çıkmasına sebep oldu ve bu savaşları bizzat yürüttü. 1991’de ilk hareket Slovenya’da, ikinci hareket Hırvatistan’da, 1992’de üçüncü hareket Bosna-Hersek’te ve büyük final de 1999’da Kosova’da gerçekleşti.⁵⁵

Bu, iki ordu arasındaki klasik bir savaş değildi. Bu bir ordunun, soykırım uygulayarak kültürel ve dini objeleri inanılması güç bir biçimde tahrip ederek, sivillere karşı giriştiği bir savaştı.

Hoşgörü ve ahlak konusunda tüm Batı alemi sınıfta kalmıştır. Hümanizm, liberalizm vb. Batı merkezli tüm yaldızlı değerler maalesef Batılı hegoman ülkelerin bu soykırımı engelleyebilecek bir ahlaki olgunluğa ulaşmasına yetememiştir.

“Hoşgörüü öğrenmek ve bir caminin yakınında bir sinagogu veya bir sinagogun yakınında Katolik kilisesinin bulunmasını kabullenmek yüzyıllarımızı aldı. Oysa bir mabedi yıkma, yapmaktan daha kolaydır. Hoşgörü tabii bir davranış değil, bir

⁵⁵ Yılmaz, a.g.k., s. 122–123

kültür işidir. Dişleri fırçalamayı öğrenmek nasıl gerekli ise, hoşgörölü olmayı da acilen öğrenmek gerekir.”⁵⁶

Halbuki Bosna demek farklılıkların ahenkli buluşması demektir, Boşnakların zihninde ve gönlünde.

“Bosna dediğimiz şey, yalnızca Balkanlar’da bir toprak parçasından ibaret değil. Pek çoğumuz için Bosna yalnızca bir anavatan değil. Bosna bir ideal. Bosna farklı dinlere, uluslara ve kültürel geleneklere sahip insanların bir arada yaşayabileceğine olan inancın bir sembolü. Eğer bu ideal sonsuza dek gömölür ve bu bölgedeki insanlar arasındaki hoşgörü rüyası sonsuza dek ortadan kaldırılırsa, bize yardım edebilecekleri halde bunu yapmayı reddeden güçlü insanlar da otuz aydır silahlarıyla Bosna’yı öldüren insanlar kadar suçlanabilir.”⁵⁷

Boşnaklar hep çok kültürlölüğü savundular. Biliyorlardı ki kültürel mozaigi koruyamazlarsa bir arada yaşamayı başaramazlarsa sonuç hep trajedi olacak.

⁵⁶ Begoviç, Konuşmalar, a.g.k., s. 48–49

⁵⁷ Begoviç, Konuşmalar, a.g.k., s. 159

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇATIŞMA ZEMİNİNİN REHABİLİTASYONU İÇİN

YAPILMASI GEREKENLER

1. DAYTON'IN EKSİKLİKLERİNİN GİDERİLMESİ

Bir barış anlaşması imzalanması için gösterilen uluslararası düzeyde pek çok başarısız çabanın ardından, şiddetin başlamasından yaklaşık üç buçuk yıl sonra, Amerika Birleşik Devletleri 1995 yılının sonbaharında yeni bir girişim başlattı. Sırp Cumhurbaşkanı Slobodan Miloseviç, Hırvat Cumhurbaşkanı Franjo Tudjman ve Bosnalı Cumhurbaşkanı Aliya İzetbegoviç savaş halindeki tarafları temsilen 1 Kasım 1995'te Ohio eyaletinin Dayton kentindeki Wright-Patterson Hava Üssünde bir araya gelerek yakınlık görüşmelerine başladılar. Görüşmelere dönemin Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke başkanlık etti. Amerikan hava üssündeki bu hayli gergin geçen görüşmelere İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya'dan oluşan Temas Grubundan ve AB'den temsilciler de hazır bulundu.

Milosevic, Tudjman ve İzetbegoviç, görüşmelerin başlamasından üç hafta sonra 21 Kasım tarihinde bir anlaşmaya vararak, BH'te Barış için Genel Çerçeve Anlaşmasına paraf attılar. Sonrasında Dayton Barış Anlaşması (DBA) ismini alan belge, 14 Aralık 1995'te Paris'te üç Balkan ülkesinin cumhurbaşkanı tarafından resmen imzalandı.⁵⁸

⁵⁸ <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/dayton/setimes/special/dayton/history/feature-01>

Dayton Barış Anlaşması'nın Önemli Maddeleri:

- Bosna ve Hersek devleti, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olarak iki entiteye ayrılmıştır.
- Devlet, Bosna-Hersek ismiyle tek bir devlet olarak idame ettirilecektir.
- Devlet, dış politika, dış ticaret, ulaşım, haberleşme, hava trafiği kontrolü, uluslararası kuralların uygulanması ve para politikasından sorumlu bir anayasaya sahip olacaktır.
- Bosna-Hersek'te yaşayan tüm insanlara iki entitede özgürce hareket ve seyahat etme hakkı tanınacaktır.
- Anlaşmanın uygulanması amacıyla bölgede 12 ay süreyle NATO Uygulama Gücü (SFOR) adı altında 60.000 civarında askerden oluşan askeri bir güç görevlendirilmiştir.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi eski Yugoslavya'yı oluşturan bütün cumhuriyetlere yönelik silah ambargosunun kaldırılması yönünde karar almıştır.
- Anlaşmada geçen yeniden yapılanma faaliyetleri de dahil askeri olmayan hususlara ilişkin uygulamalar için parti temsilcilerinden oluşan ortak sivil komisyonun başkanlığını yürütecek bir yüksek temsilcilik oluşturulmuştur.
- Anlaşmaya göre aşağıdaki kurumları oluşturan bir anayasanın oluşturulması öngörülmüştür.
- Halk Meclisi ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan ikili bir parlamento
- Üç kişiden oluşan Cumhurbaşkanlığı Konseyi (iki üye Bosna ve Hersek Federasyonu'ndan bir üye Sırp Cumhuriyeti'nden)

- Bakanlar Kurulu
- Anayasa Mahkemesi
- Merkez Bankası⁵⁹

Kasım 1995'de imzalanan Dayton anlaşması kanlı bir savaşı sona erdirdi, ama ülkeyi ikiye böldü. Bir yanda bir Sırp cumhuriyeti, diğer yanda da Boşnak-Hırvat Federasyonu kuruldu. Her iki yapının da kendi ordusu, polis gücü ve parlamentosu oluştu. Sonuçta işlemesi zor ve karmaşık bir siyasi sistem ortaya çıktı. Bosna'nın Avrupa Birliği'ne katılmak ya da NATO'nun parçası olmak gibi hedeflerine ulaşabilmesi için bu sistemin değişmesinin zorunlu olduğu görüldü.⁶⁰

“Dayton Antlaşması ile toplu katliamlar ve etnik temizlik Bosna-Hersek'te son bulmuştur; fakat etnik kargaşanın devam etmediği de söylenemez. Yer yer gerçekleşen küçük çaplı çatışma ve sosyal gerilimler, Bosna-Hersek'i potansiyel bir çatışma alanı olarak dünya çatışma alanları arasında tutmaya devam etmektedir. Bunun da en önemli sebebi Dayton Antlaşması'nın Bosna-Hersek'in tarihsel, sosyal ve etnik gerçekliğini ve bölge devletleriyle olması gereken denge unsurunu göz ardı etmesinde yatmaktadır. Her şeyden evvel savaş süresince yoğun etnik kıyımın yaşandığı Visegrad, Sebrenic, Zvomik, Foça ve Drina boyundaki Boşnak bölgelerin Sırp Cumhuriyeti toprakları olarak tescil edilmesi, Dayton Antlaşması'nın önemli dengesizliklerinden biridir.”⁶¹

Dayton antlaşması zaten bir takım zorluklar ve baskılar altında yapılmıştır ve Bosnalıların içine sinmemiştir.

⁵⁹ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bosna-hersek/bh_siyasi_idari.htm

⁶⁰ http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/11/051121_dayton_anniversary.shtml

⁶¹ Yenigün, Hacıoğlu, a.g.k., s. 191

Holbrooke Dayton'daki zorlu görüşmeler hakkında şunları yazar:

“En zor görüşmeler İzzetbegoviç'leydi. O gün üç görüşmemizin sonuncusunda, Bosna lideriyle şahsen konuşmayı denedik. Ona barışın getireceği bütün faydaları hatırlattık ve sürecin Bosna'ya getirdiği temel başarıları sıraladık: Düşmanlıkların sona erdirilmesi, Saraybosna kuşatmasının kaldırılması, yolların kısmen açılması, NATO bombardımanının Bosna Sırplarına verdiği zarar, barış Antlaşmasından sonra ülkeyi bekleyen 50 milyon dolarlık Dünya Bankası paketi. Bosna Ordusunun donatılması ve eğitilmesi. Christopher'in hiç de tarzı olmayan dramatik sözleri son noktayı koydu: “Başkan Clinton, Bosna'yı kurtarmak için büyük bir miktar ayırdı. Ama Dayton'da barışa engel koyarsanız, artık size yardım etmeyecek” dedi. İzzetbegoviç hiç bir şey söylemedi; açıkçası Christopher'in söyledikleri onu hareketsiz hale getirmişti.”⁶²

Sırplar savaş sırasında mümkün olduğunca çok Boşnak'ı katlederek Bosna-Hersek'te “bölge açma” politikası yürütmüşler, buralara da hızla Sırpları yerleştirmişlerdir. Aynı şekilde Hırvatlar da Bosna-Hersek'in kuzey kesimlerine yoğun Hırvat göçleri düzenlemişlerdir. Dayton'da bu gerçeklik göz ardı edilerek, o anda yerlerinde bulunan halklar, “bölge halkları” olarak kabul edilmiş ve bu sosyal dağılım üzerine bir antlaşma düzenlenmiştir. Uluslararası kamuoyunda etnik kıyım suçunun da siyasal haklar kazanırken, Hırvatlar da uygun konjonktürü kullanarak Bosna'daki Hırvat azınlık için diğerleriyle eşit bir siyasal statü elde edebilmişlerdir. Bunun sonunda Bosna-Hersek'te fiili olarak bir çeşit dönüşümlü devlet başkanlığı sistemi getirilmiştir. Aynı yoğunlukta olmasa da Hırvatistan ve Yeni Yugoslavya'da da (Sırbistan-Karadağ-Cumhuriyeti) etnik heterojenice olmasına rağmen bu ülkelerdeki azınlıklar göz ardı edilerek devlet sistemleri kurulmasına rağmen, Bosna-Hersek'te bu fikir temel teşkil

⁶² Holbrooke, R. To End a War, Random House, New York, 98 s. 274

etmemiştir. Buna göre kendileriyle etnik-temizlik çatışmasına giren Sırlardan bir kişi Bosna-Hersek'i de bir dönem devlet başkanlığı yapacak, bir dönem Hırvat, bir dönemde Boşnak bu görevi üstlenecektir. Sırp Devlet Başkanı'nın Bosna-Hersek'i yönettiği sırada Bosna-Hersek-Sırbistan ilişkilerinin ne derecelere kadar gideceğini tahmin etmek zordur. Aynı şey Hırvat Devlet Başkanı'na sahip Bosna-Hersek dönemi ile Hırvatistan için de geçerlidir. Bu yüzden Dayton Antlaşması'nın bölgede dengeli bir sistem oluşturduğunu söyleyebilmek güçtür. Bunun yerine Yugoslavya ve Hırvatistan'da olduğu gibi etnik azınlıklara “azınlık haklarının” tanındığı, fakat Boşnak Devlet Başkanlığı sistemiyle devam edebilecek bir Bosna-Hersek bölgede daha dengeli bir sistemin kurulmasına yardım edecektir.⁶³

1.1. Jeokültürel ve Jeopolitik Denklemin Kurulması

Bölgeye yönelik NATO müdahalesinden sonra fiili güvenlik tehdidinin ve etnik çatışma riskinin önemli ölçüde denetim altına alınması Balkanlardaki jeopolitik hatlar ile jeokültürel hatların kesişim noktalarındaki hassasiyeti ortadan kaldırmamıştır. Gerek Dayton Antlaşmasıyla Bosna'da, gerekse NATO müdahalesi ile Kosova'da oluşturulmaya çalışılan düzen kalıcı bir barışı sağlama konusunda hala yeterli bir garanti oluşturmamaktadır. Drava-Sava jeopolitik hattı üzerindeki Boşnak-Hırvat-Sırp jeokültürel çatışma alanı ile Morava-Vardar jeopolitik hattı üzerindeki Arnavut-Sırp-Makedon jeokültürel çatışma alanı etnik ayrım hatlarından bölgesel çevreye yayılma riski taşımaya devam etmektedir.⁶⁴

⁶³ Yenigün, Hacıoğlu, a.g.k., s. 191

⁶⁴ Davutoğlu, a.g.k., s. 303

Bosna-Hersek'in, uluslararası garantilere dayalı Dayton Antlaşması benzeri statülerin ötesinde, jeopolitik olarak yaşayabilir bir stratejik derinlik kazanması dört önemli stratejik şartın sağlanabilmesine bağlıdır;

- Bunlardan birincisi; Orta Bosna'dan Mostar üzerinden denize ulaşan stratejik hattın ülke bütünlüğünün temel omurgalarından biri olarak ekonomik ve siyasi bütünleşmenin önemli bir aracı haline gelmesidir.
- İkincisi, Sırp tarafından en yoğun etnik temizlik hareketinin yapıldığı Drina hattı üzerinden Orta ve Doğu Bosna bağlantısının sürdürülmesidir. Dayton Antlaşmasında öngörülen serbest dolaşımın en stratejik öneme sahip olduğu bölge bu hattır. Bu hat üzerindeki yegane dayanak olan Saraybosna-Gorajde bağlantısı güçlendirilmeli ve bu bağlantının kademeli bir şekilde Zvornik ve Foça'ya doğru kaydırılması planlanmalıdır.
- Üçüncü jeopolitik gerekliliği, Saraybosna'dan başlayarak Prijedor ve Doboj üzerinden Brcko'ya uzanan ve Sırp denetimindeki bölgeleri fiilen ikiye ayıran kuzey-güney hattı üzerindeki hakimiyetini pekiştirmesidir.
- Bosna-Hersek'teki Boşnak nüfusun iç bütünlüğü açısından önem taşıyan dördüncü gereklilik ise Orta Bosna ile Bihaç arasındaki irtibatın sağlam temeller üzerine oturtulmasıdır.

Bosna Savaşı süresince taraflar arasında en ciddi çatışma alanlarını oluşturan bu hatlar barış döneminde de ülke bütünlüğünün sağlanmasının asgari unsurlarını oluşturmaktadır. Kendi geleceğini Bosna-Hersek devletinin yaşayabilmesine bağlı gören

Boşnak nüfus için bu hatlar üzerinde iç entegrasyonu sağlayacak ekonomik bağlantıların ve ulaşım imkanlarının geliştirilmesi büyük bir önem taşımaktadır.⁶⁵

1.2. Sosyo-politik Gücün Siyasi Yansımasının Sağlanması

Dayton Antlaşmasının öngördüğü seyahat özgürlüğü, mültecilerin geri dönmesi, seçim kayıtlarının herkesin savaş öncesindeki ikametine göre yapılması, savaş suçlularının cezalandırılması gibi esaslarının öngörülen kapsamda uygulanamaması, antlaşmanın ülke siyasi yapısının yeniden kurulmasına dayalı bir istikrar ortamından daha çok uluslararası garantilerle yürürlükte kalmasını sağlamaktadır. Bu şartlar sağlanmadan yapılan seçimler, Bosna'da yapılan etnik kırımın ortaya çıkardığı siyasi ve demografik statünün dolaylı da olsa tanınması anlamına gelmiştir.

“Bosna Savaşı süresince yaşanan acı tecrübeler göstermiştir ki bütün uluslararası çabaların ve barış görüşmelerinin ötesinde Bosna'yı yaşatacak olan en önemli unsur Boşnakların siyasi bağımsızlık iradesi ve bu iradenin fiili güç olarak askeri alanda kendisini göstermesidir. Tarih boyunca hiç bir millet başka bir milletin lütfu ve vesayeti ile bağımsızlığını garanti altına alamamıştır. Boşnakların bunca acılara rağmen gösterdikleri olağanüstü direniş ve irade bu ülkenin nihai statüsüne yansımali ve başka birçok örnekte görüldüğü gibi bir milletin acıları başka milletlerin stratejik hesaplarına kurban edilmemelidir.”⁶⁶

Nitekim Dayton Antlaşmasının ardından 10 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen Bosna'nın milli şairi Cemaleddin Latif'in Bosna-Hersek Müslümanları gelecekte

⁶⁵ Davutoğlu, a.g.k., s. 307

⁶⁶ Davutoğlu, a.g.k., s. 308

Avrupa Birliği çatısı altında Filistinlilerle aynı konuma düşebilirler kaygısını dile getirmesi huzursuzlukların devam ettiğini göstermektedir.

1994'te federatif bir Bosna-Hersek beklenirken, bir sene sonra, etnik temizlik (soykırım) ödüllendirilircesine, ülke topraklarının yarısını kapsayan Sırp Cumhuriyeti'nin resmen tanındığını unutmadıklarını vurgulayan Latiç, "Soykırım suçlusu SDS'nin kurduğu Sırp Cumhuriyeti, olmuş ve olacak bütün savaşların sorumlusudur. Bu entitenin temsilcileri geçen 10 sene boyunca Bosna-Hersek'in yararına olan her kararı, her kanunu veto ettiler ve Bosna-Hersek'ten ayrı bir devlet gibi davrandılar. Silayci'in korkusu şu: Entiteleri güçlendiren ve devleti zayıflatan anayasa değişikliği kabul edilirse, Bosna-Hersek Müslümanları gelecekte Avrupa Birliği çatısı altında Filistinlilerle aynı konuma düşebilirler" demektedir.⁶⁷

2. TÜRKİYE’NİN BOSNA İÇİN YAPABİLECEKLERİ

2.1. BM Nezdinde Yapılabilecekler

Medeniyet ve buluşma kavramları, uluslararası siyasette giderek önem kazanıyor. Toplumlar geçmişte olduğu gibi bugün de siyasi tercihlerini kültür, kimlik, din, medeniyet ve aidiyet duyguları üzerinden yapıyor. Devlet ve toplumun varlığını, kartezyen bir ulusal çıkar kavramına indirgeyen bakış açısı, İslam ve Batı dünyalarının karmaşık ilişkisini açıklamakta yetersiz kalıyor. Çatışmacı modeller dahi medeniyetin, uluslararası ilişkilerin anahtar kavramlarından biri haline geldiğini kabul ediyor. Fakat medeniyetler diyalogu ve ittifakı, kavram ve uygulama düzeyinde pek çok sorunu da beraberinde getiriyor.

⁶⁷ www.dunyabulteni.com/25/04/2006-10:23

Son yıllarda medeniyetler ittifakı, diyalogu yahut buluşması adı altında çeşitli girişimlere hız kazanmaya başladı. İran'ın 1999'daki teklifi üzerine BM, 2001 yılını "Medeniyetler İttifakı Yılı" ilan etti ve dünya toplumlarını temsil eden en büyük siyasi yapı olarak çeşitli faaliyetler düzenledi. Yine BM himayesinde Türkiye ve İspanya başbakanları düzeyinde ortak bir proje başlatıldı ve bunun için 18 kişilik bir "âkil adamlar" heyeti oluşturuldu. BM'nin 25 Ağustos 2005 tarihli duyurusuna göre bu girişimin 2006 yılının ortalarına doğru tamamlanması öngörülüyor. Medeniyetler diyalogu çalışmalarına İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) de bir müddettir katılıyor. Akademik ve siyasi çevrelerde kavram giderek önem kazanıyor

Türkiye'nin jeostratejik konumu ve İslam dünyasıyla Avrupa arasında bir "köprü" olma imkanı sunması, medeniyetler ittifakı fikrini güçlendiriyor. Eğer İslam ve Batı arasındaki ilişki insanlığın geleceğini ilgilendiren bir etken haline gelmişse, bu durumda Türkiye'nin medeniyetler ittifakı projesinin baş aktörlerinden biri olması doğal. Kısacası medeniyetler diyalogu, uluslararası ilişkilerin önemli başlıklarından biri haline gelmiş durumda. Fakat bu projenin karşı karşıya olduğu bir dizi kavramsal ve tarihî sorunlar var. Son yıllarda yapılan diyalog çalışmalarına baktığımızda, bunun diyalogdan çok "diyalog hakkında diyalog" şeklinde ilerlediğini görüyoruz. Muhtemel bir medeniyetler ittifakının örneğin Irak'ın işgali yahut Avrupa'daki Müslüman azınlıklar açısından ne anlama geleceği konusunda açıklık kazanmış bir fikir yok. İttifak eğer ortak tasavvurlar ve stratejiler geliştirmeyi içeriyorsa, siyaset, hukuk ve iktisat alanlarında tecessüm etmesi ve somut bir eylem planı haline gelmesi gerekiyor.

İslam dünyasındaki Avrupa ve Amerika algılamalarına baktığımızda, medeniyetler ittifakı düşüncesinin farklı zorluklarla karşı karşıya olduğunu görüyoruz.

Küresel sermayenin sınır tanımaz yayılımı, diyalog söylemlerini entelektüel bir lüks haline getiriyor.⁶⁸

Öte yandan, İslam toplumlarındaki "geri kalmışlık sendromu", Batıya karşı duyulan derin bir öfke olarak tezahür ediyor. Filistin, Bosna, Çeçenistan, Afganistan ve son olarak Irak hadiseleri, bu öfkeyi perçinliyor. İslam ülkelerindeki siyasi meşruiyet sorunu, ittifak arayışlarının "işbirlikçilik" olarak görülmesine neden oluyor. Sorun öylesine hassas bir nitelik arz ediyor ki "masum insanları öldürmek meşru gösterilemez" diye çağrıda bulunanlar dahi zımnen ihanetle suçlanıyor. Oysa İslam tarihine baktığımızda farklı bir tecrübeyle karşılaşıyoruz. İslam toplumları, tarihte çok dinli ve çok kültürlü toplum modellerinin ilk örneklerini verdiler. Yahudi ve Hristiyanları ehl-i kitap olmalarından dolayı zimmi olarak tanıyan İslam hukuku, tarihte ilk defa "dini öteki"ne hukuki bir statü kazandırmıştı. Osmanlı millet sistemi, farklılıkları bir zenginliğe ve yaratıcı enerjiye tahvil edebilmeyi başarmıştı. İslam kültürünün Indo-Malezya dünyasını, Hint alt-kıtasını ve Afrika'yı dönüştürebilmesi, itidal ve hoşgörü ilkelerinin zamana ve mekâna hakim olmasının bir sonucu olarak ortaya çıktı.

İslam toplumlarının sömürge olma tecrübesi, bu tarihî birikimin bir politik eylem zemini haline gelmesini zorlaştırıyor. Müslüman toplumlardaki "kurban edilmişlik" psikolojisi, her kötünün arkasında bir dış aktör arama kolaycılığına davetiye çıkartıyor ve bu, bireylerin ve toplumların tarihin yapıcı bir öznesi olma şansını ortadan kaldırıyor. Bu yüzden medeniyetler ittifakı, İslam ve Batı toplumlarının önce kendi başlarına bir iç hesaplaşma yapmalarına bağlı.⁶⁹

⁶⁸ Turan, O., Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta: Ortadoğu, Yenişafak, s. 419

⁶⁹ Kahraman, K., Çağdaş Sömürge İmparatorluğu, Seha, İstanbul, 1989, s. 189

Medeniyetler ittifakı projesinin Türkiye açısından özel bir önemi var. Türkiye, Batı söz konusu olduğunda diğer İslam ülkeleriyle ortak bir soruna sahip: Kim olduğunu dünya kamuoyuna anlatabilmek. Türkiye'deki her sosyal ve siyasi sorunu özcü bir okumayla Türkiye'nin tarihine, din geleneğine, kültürüne bağlayan Avrupalıları daha nüanslı ve dikkatli tahliller yapmaya davet etmek zorundayız. Medeniyetler ittifakı, Türkiye'ye bu tezlerini dile getirebileceği bir platform sunabilir. Etkin bir şekilde kullanıldığında bu platform, Türkiye'nin Avrupa kompleksinden kurtulmasına da imkan sunacaktır. Bu ise Türkiye'nin kendini bir medeniyetler ittifakının muhatabı olarak görebilmesi için elzemdir.

Buradaki sorun şu: Medeniyetler İttifakı, İslam ve Batı Medeniyetlerinin birbirlerinden bir şeyler öğrenerek ortak doğrulara doğru ilerlemesinden çok, Batı'nın bir şekilde evrensel nitelik kazanan kavram ve kurumlarının İslam dünyasına aktarılması fikrine dayanıyor. Bu yüzden Amerikan Başkanı Bush Irak'ın işgaline ve yeniden yapılandırılmasına askeri bir operasyon olmanın ötesinde "kurucu bir eylem" olarak bakıyor. Irak'ın "yeniden inşası" yeni bir Irak ve Ortadoğu kültürünün inşa edilmesi anlamına geliyor. Bu yeni sentez ya da oluşum arayışlarının hangi ilkelere dayanacağı ve ne tür sonuçlar doğuracağı belli değil. İslam ve Batı medeniyetlerini "kurucu" bir proje etrafında bir araya getirmek, bu medeniyetlerin derin tarihsel reflekslerini ters yönde harekete geçirecektir. Kurucu projeler uzun soluklu süreçlerdir ve yapay müdahalelerle ancak olumsuz netice verebilirler. İslam dünyasının iki asırlık çarpık modernleşme tecrübesi, bunu teyit ediyor. Kendini insanlık tarihinin merkezinde gören Avrupa'nın, İslam yahut bir başka medeniyetten yeni bir şeyler öğrenme arzusunun olduğunu söylemek fazla iyimserlik olur. Hem de Avrupa'nın tam ortasında

işlenen soykırıma sessiz kaldıklarını ve diğer medeniyetleri yok etme ve yok sayma sicillerine rağmen...⁷⁰

Tüm bu çekincelere rağmen yinede Bosna ve diğer çatışma bölgelerinin rehabilitasyonu için bunlar gerekli. Bu girişimi teorik düzlemde çıkarıp politik, hukuki bağlayıcılığı olan bir sisteme dönüştürülmeli ve BM bunun takipçiliğini yapmalıdır. Türkiye bu dinamik ve riskli uluslar arası konjonktürde bunu başarmalıdır.

2.2. AB Sürecinde Yapılabilecekler

Avrupa Birliği Batı Balkanlar veya Güneydoğu Avrupa olarak tanımladığı 5 ülke ile (Arnavutluk, Bosna - Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Sırbistan - Karadağ) İstikrar ve Katılım Süreci (SAP) başlatmıştır. Bu süreç, Avrupa Birliği ve beş katılımcı devlet arasında bireysel antlaşmaları, Yeniden Yapılanma, Gelişim ve İstikrar için Toplumsal Yardım programı vasıtasıyla mali desteği, AB'nin alacağı ticari tedbirleri ve her alanda bölgesel iş birliğini beraberinde getirmektedir. Bu sürecin amacı bölge devletlerinin Avrupa Birliği'ne doğru yol almaları ve sonunda tam üye olarak AB'ye dahil olmalarına yardımcı olmaktır. 2000 yılında Zagreb'de başlayan, en son 2004 tarihinde Selanik'te gerçekleştirilen AB-Balkan Zirveleri'nde İstikrar ve Katılım Süreci güçlendirilmiş ve AB ile entegrasyon hedefi pekiştirilmiştir.⁷¹

Bu hedefle söz konusu ülkelerdeki iktidarlara AB ile entegrasyon yolundaki reformları gerçekleştirmeleri karşılığında AB'ye üye olabilme perspektifi verilmiştir.

⁷⁰ Paşa, Z., Endülüs Tarihi, Selis, İstanbul, 2005, 2. Baskı, s. 366

⁷¹ http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/actions/sap.htm - 04/05/2006

Avrupa Birliği, 2014'e kadar Balkanlar'la entegrasyona gitmeyi planlamıştır. Balkanlar coğrafyasına dahil olan ancak eski Yugoslavya coğrafyasından farklı kefiye koyulan Bulgaristan ve Romanya ile katılım müzakereleri imzalanmış ve bu ülkelerin 2007'de tam üye olmaları öngörölmüştür. Hırvatistan ve yine bölge ülkesi olan Türkiye'nin aday ülke statüleri resmileşmiştir. 2014 yılını olası bir tarih olarak ele aldığımızda 10 yıl içinde her altı kişiden birinin Müslüman olduğu, 35 üyeli 600 milyon nüfuslu bir Avrupa Birliği'nin ortaya çıkabileceği gözlemlenmektedir.

AB içindeki bu ihtilaf, kendilerine AB perspektifi sunulması ile birlikte Balkanlık kimliğinden sıyrılma çabası içine girmiş Güneydoğu Avrupa ülkeleri için beklenen bir durum olmamıştır. Bu gelişmelerin Hırvatistan başta olmak üzere diğer istikrar sürecine dahil ülkeler üzerinde yaratacağı etkinin olumlu olması beklenmemektedir. Fransa'da yapılan referandumdan sonra AB'nin Nice Antlaşmasına kadar yapılan sözleşmelerin geçerli olduğunu vurgulaması yalnızca katılım sözleşmeleri imzalanmış olan Bulgaristan ve Romanya'yı fazla etkilememektedir. AB'nin artık daha fazla kendi sorunlarıyla ilgilenererek genişleme perspektifini yavaşlatabileceği ihtimaline ilaveten artık Birliğe katılım şartları konusunda daha titiz davranması beklenmektedir. Bu durumda Lahey ile yeterince işbirliği yapmadığı gerekçesi ile müzakerelere başlanması belirsiz bir tarihe ertelen Hırvatistan, AB'ye üyelik başvurusu yapan Makedonya ve dış politikalarında AB ile İstikrar ve İşbirliği Antlaşması (SAA) imzalamayı öncelikli hedef olarak belirleyen, Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Sırbistan-Karadağ Cumhuriyetleri için sürecin çok daha zorlu geçeceği ortadadır..

Son dönemde Kosova ve Sırbistan-Karadağ ile ilgili girişimlerde bulunmaya başlayan ve projeler üretmeye başlayan ABD'nin AB'nin sorunlu döneminden faydalanarak Balkanlar'da daha fazla devreye girebileceği tahmin edilmektedir. Bu

bağlamda AB'ye ABD'siz bir Avrupa'nın olamayacağını gösterme şansını bir kere daha bulacaktır. ABD'nin Kosova'nın bağımsızlığına yönelik bilinen tavrı ise Arnavutları daha sıkı bir çalışmaya itebilecek ve bölgede yine bir Arnavut-Sırp ihtilafının yaşanmasını olası kılabilir.⁷²

Batı Balkanlar'ın AB ile entegrasyon sürecinin tehlikeye girmesi durumunda, bölge için çok önemli sonuçlar doğuracaktır;

- En önemli sonuçlardan biri, Balkanlar'daki istikrarsızlık unsuru olan Sırbistan'ın dış politikasının şimdiki AB odaklı rotasının değiştirilmesidir. Özellikle Uluslararası Savaş Suçluları Mahkemesi ile işbirliğindeki olumlu gelişmelerin yaşandığı bu dönemde, AB ile ilişkilerinin soğuması veya duraklaması, aşırı milliyetçilerin ve Avrupa karşıtlarının güçlenmesine sebep olacaktır. Bu durumda savaş suçlusu baş zanlıları olan Karaciç ve Mladiç'in yakalanmaları da zora girer. Ayrıca bunun yanında Kosova sorunu da var. Sırbistan ve Karadağ ile AB ilişkilerinde meydana gelebilecek bir duraklama, olası Kosova bağımsızlığı belki de yeni bir silahlı çatışmaya dönüşebilir.

Türkiye'nin bu noktada yapabilecekleri şunlardır;

- AB'nin yanı sıra bölge ülkelerinin de kendi çabaları ile bir takım Güneydoğu Avrupa İnisiyatifi (SECI) gibi oluşumlar da başlatmış olması aslında bölgeye barış gelmesini ne kadar istediklerinin de bir göstergesidir. AB'ye entegrasyon hedefini benimsemiş Türkiye de bu tür örgütlenmelerde daha aktif rol üstlenerek hem bölgesel komşuları ile işbirliğini geliştirebilir, hem de bu ülkelerle AB entegrasyon perspektifinde ortak eylem planları yaratabilir.

⁷² <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=53&yazi=382> 3 Haziran 2005 - Öğr.Gör. Pınar YÜRÜR [Arşivi]

- Türkiye AB üyeliği müzakerelerine devam ederken bir taraftan da Balkanlardaki doğal hinterlandı sayılabilecek ülke ve toplulukların da en kısa sürede Birliğe katılımlarına ve Birliğin standartlarını yakalamalarına katkıda bulunmalıdır.
- Birlik içerisinde Müslümanlara karşı algılanan tavırlara net bir şekilde cevap vermeli kültürlerin bir arada yaşayabilmesini ısrarla ve yüksek sesle savunmalıdır. Hatta tarihinde huzurun ve hoşgörünün simgesi olmuş Saraybosna'yı birliğin merkezi haline getirilmesini bile teklif edebilmelidir.

2.3. İKÖ Perspektifinde Yapılabilecek Açılımlar ve Atılması Gereken

Adımlar

Türkiye Balkanlardaki bunalımları İKÖ forumuna etkin bir şekilde taşıyarak bölgedeki İslam-Osmanlı kimliğinin korunmasını doğrudan değil, anonim bir İslam Dünyası meselesi olarak gündeme getirmek zorundadır. Papa'nın doğrudan müdahil olduğu ve de Balkan Zirvesi ve Güneydoğu Avrupa Platformunda aktif ve sürükleyici roller üstlenilmelidir. İKÖ ve AB arasında gerçekleşen İstanbul buluşması ruhu devam ettirilmelidir. Çünkü:

- İnsanlar medeniyetlerin buluşabildiğini, konuşabildiğini, aidiyetlerinden doğduğuna inandıkları sorunlarına çözüm üretebildiğini görmeli.
- Doğal olarak tek bir buluşmayla teorileri çürütmek, medeniyetlerin çatışmayacağını ispatlamak imkansız. Ama eğer bu buluşmalar kurumsal hale getirilebilirse, zaman içinde AGİT benzeri bir yapıya kavuşturulursa, sorunların aşılması, hatta “medeniyet” düşüncesinin bile tıpkı Doğu-Batı ikilemi gibi küresel etkileşim içinde eritilmesi mümkün olur.

- Türkiye Ortadoğu’da ve Orta Asya’da şimdikinden çok daha farklı bir rol oynar. Silahının ağırlığı yerini sözünün etkisine bırakır.⁷³

Bosna’nın kimliği aslında parçaların bütünleşmesinden oluşur. Etnik farklılıklar bu kimliği yok etmez, oluşturur. Dini farklılıklarla birlikte var oldular tarih boyunca. Etnik gruplar arasında yeniden güveni tesis etmenin yolları bulunmalıdır.

Saraybosna’da yıkılan köprüler başta olmak üzere -Mostar’ın onarıldığı- gibi tüm tarihi eserler özelde de Osmanlı eserleri Türkiye tarafından titizlikle yeniden inşa edilmelidir. İKÖ’den bu konuda yardım alınmalıdır.

⁷³ Akgün, M. Post Huntington’suz Bir Dünyaya Doğru, Hürriyet Gazetesi 12.02.2002

SONUÇ

Medeniyet ve buluşma kavramları, uluslararası siyasette giderek önem kazanıyor. Toplumlar geçmişte olduğu gibi bugün de siyasi tercihlerini kültür, kimlik, din, medeniyet ve aidiyet duyguları üzerinden yapıyor.

Türkiye'nin jeostratejik konumu ve İslam dünyasıyla Avrupa arasında bir "köprü" olma imkanı sunması, medeniyetler ittifakı fikrini güçlendiriyor. Eğer İslam ve Batı arasındaki ilişki insanlığın geleceğini ilgilendiren bir etken haline gelmişse bu durumda Türkiye'nin medeniyetler ittifakı projesinin baş aktörlerinden biri olması doğal. Kısacası medeniyetler diyalogu, uluslararası ilişkilerin önemli başlıklarından biri haline gelmiş durumdadır.

İdeolojik nitelikli jeokültürel kutuplaşma yerini bölge tanımlamasının doğusuna da yol açmış olan din ve medeniyet eksenli bir kutuplaşmaya terk etmeye başlamıştır. Batı teorisyenleri ve siyaset yapımcılarınca benimsenen ve özellikle İran Devriminden sonra başlayan, Körfez Savaşına kadar ivme kazanarak devam ettikten sonra Medeniyetler Çatışması tezi ile zirveye ulaşan yaklaşım biçimi bölgenin stratejik sonuçlar da doğuran bir din ve kültür kutuplaşmasına zemin teşkil ettiği varsayımını öne çıkarmıştır.

Seksenli yılların başında Brzezinski'nin İslami uyanışı Amerikan çıkarlarını tehdit eden bir gelişme olarak değerlendirmesinden sonra, Fukuyama'nın doksanlı yılların hemen başında "Tarihin Sonu" tezinde İslam Dünyasını Batı değerlerini tehdit eden yeni karşı kutup olarak göstermesi ve Huntington'ın doksanlı yılların ortalarına doğru İslam Dünyasının medeniyetler çatışmasının merkezinde yer aldığını iddia etmesi bu yeni jeokültürel kutuplaşma imajının süreklilik arz eden unsurları olarak görülebilir.

Richard Falk'un son derece haklı tanımlaması ile jeopolitik bir dışlamaya yönelen bu yaklaşım biçimi özellikle Bosna dramından bu yana İslam Dünyasının bu yeni jeokültürel kutuplaşmanın müsebbibi değil mağduru olduğunun ortaya çıkmasıyla birlikte doksanlı yılların sonlarına doğru ivmesini kaybetmiştir.

Bölgede bu konuda en köklü tarihi birikime sahip olan Türkiye'nin bu meseleyi iç çatışmaya dönüşmeden aşabilmesi ve yeni bir medeniyet açılımına girebilmesi sadece ülke bütünlüğü açısından değil, bölgenin geleceği açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Son yıllarda ülkemizde yaşanan tartışmalar biraz da bu köklü jeokültürel meselenin bir sancı halinde tezahürüdür.

Bölgeye karşı yapılabilecekleri şöyle özetleyebiliriz;

- Medeniyetler İttifakı, Türkiye'ye bazı tezlerini dile getirebileceği bir platform sunabilir. Etkin bir şekilde kullanıldığında bu platform, Türkiye'nin Avrupa kompleksinden kurtulmasına da imkan sunacaktır. Bu ise Türkiye'nin kendini bir medeniyetler ittifakının muhatabı olarak görebilmesi için elzemdir. Bu platformlardaki olumlu gelişmeler medeniyetler çatışmasının körüklendiği ve en somut şekilde Yugoslavya'nın dağılması sonrasında yaşanan trajik savaşta görüldüğü gibi etnik ve kültürel çatışmaları rehabilite edici özelliğe sahip olabilirler.
- Türkiye bir yandan BM neznindeki bu oluşumu destekler ve bunun daha etkin ve operasyonel bu kurumsal yapıya dönüşmesini sağlarken diğer yandan İKÖ aracılığıyla İslam dünyasının daha aktif olmasını sağlayarak etnik ve kültürel çatışmalara zemin hazırlayacak ortamı rehabilite etmesini sağlamalıdır.

- Küçük ölçekli bir Balkan UNESCO'su oluşturularak bölgenin kültürel dokusunun ortak bir şekilde korunması gündeme getirilmelidir; çünkü bu kültür tasfiyesinden en büyük zararı Osmanlı-Türk kültür mirası görmektedir.
- Türkiye, NATO'nun Doğu Avrupa'daki komuta oluşumunda belli öncelikler kazanmaya önem vermeli Balkanlardaki Osmanlı bakiyesi topluluklar için garantörlük dahil herhangi bir bunalım esnasında müdahil olabilecek bir pozisyon elde etmelidir.
- Türkiye AB üyeliği müzakerelerine devam ederken bir taraftan da Balkanlardaki doğal hinterlandı sayılabilecek ülke ve toplulukların da en kısa sürede birliğe katılımlarına ve birliğin standartlarını yakalamalarına katkıda bulunmalıdır.
- Birlik içerisinde(AB) Müslümanlara karşı algılanan tavırlara net bir şekilde cevap vermeli kültürlerin bir arada yaşayabilmesini ısrarla ve yüksek sesle savunmalıdır. Hatta tarihinde huzurun ve hoşgörünün simgesi olmuş Saraybosna'yı birliğin merkezi haline getirilmesini bile teklif edebilmelidir.
- Etnik gruplar arasında yeniden güveni tesisi etmenin yolları bulunmalıdır.
- Saraybosna'da yıkılan köprüler başta olmak üzere -Mostar'ın onarıldığı- gibi tüm tarihi eserler özelde de Osmanlı eserleri Türkiye tarafından titizlikle yeniden inşa edilmelidir. İKÖ'den bu konuda yardım alınmalıdır.

Böylece medeniyetler çatışması/buluşması tartışmalarının çokça yapıldığı günümüzde Bosna-Hersek'teki halen mevcut olan kültürel ve politik çatışma zeminini rehabilite etme fırsatını değerlendirmiş oluruz. Aksi takdirde bu fırsatı heba etmiş ve yeni dramatik çatışmalara fırsat vermiş oluruz.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Abrahams, F. Gilles, P, Eric, S., **A Village Destroyed**, 2001
- Baykara, T., **Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve 19. Yüzyıla Dair Araştırmalar**, İzmir, 1999, 2. Baskı
- Begoviç, A., **Konuşmalar**, (Terc), Altun, F. ve Ahmetoğlu, R. Klasik, 2005, 5. Baskı
- Begoviç, A., **Tarihe Tanıklığım**, (Terc), Erkilet A.ve Diğerleri **Klasik**, 2003, 2. Baskı
- Black, E., **Bosnia: Fractured Region**, Lerner, USA, 1999
- Davutoğlu, A., **Stratejik Derinlikler**, Küre, İstanbul, 2001
- K. İnat ve Diğerleri, (Der), **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Nobel, 2004
- Emre, A., **Küreselliğin Fay Hattı**, Yöneliş, 2001
- Greenberg, I., **Bosnia: Civil War in Europe**, Blackbirch Press, 1997, USA
- Gürkan, A., **İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi**, Nur, İstanbul
- Holbrooke, R., **To End a War**, Random House, New York, 1998
- Huntington, S: **Medeniyetler Çatışması**, (Çev) Mehmet Turhan, Türk Demokrasi Vakfı, 1996
- İnalçık, H., **Türkler ve Balkanlar**, (Der) OBIV Balkanlar, Eren, İstanbul, 1993
- Judt, T., **Postwar: A History Of Europe Since 1945**, William Heinemann, London, 2005

- Karpat, K., **Ottoman Population, Demografic and Social Characteristics, 1830–1914**, University of Wisconsin Press, Madison 1985
- Koloğlu, O., 'Türkler ve Balkanlar', **OBIV Balkanlar**, Eren, İstanbul, 1993
- Kulin, A., **Sevdalinka**, Remzi, İstanbul, 1999, 17. Baskı
- LeBor, A., **Milosevic**, Bloomsbury, Great Britain, 2002
- Malcolm, N., **BOSNIA: A Short History**, Pan Books, London, 2002
- Malcolm, N., **KOSOVO: A Short History**, Pan Books, London, 2002
- McNeill, W. H: **Dünya Tarihi**, (Çev), Alaeddin Şenel, İmge, 2005, 10. Baskı
- Milivojevic, J., **SERBIA Enchantment of the World**, Children's Press, 1999
- Neuffer E., **The Key to My Neighbor's House, Seeking Justice in Bosnia and Rwanda**, Picador, New York, 2001
- **Osmanlı Ansiklopedisi**, (Der), İz, İstanbul, 1996
- **Osmanlılar Albümü**, (Der), Dedeoğlu, A. Osmanlı, Eskişehir
- Pasa, Z., **Endülüs Tarihi**, Selis, İstanbul, 2005, 2. Baskı
- Pavlowitch, S. K., **Serbia The History behind the Name**, Hurst & Company, London, 2002
- Ray, J., **The Second World War**, Cassell & Co. London, 1999
- Ross S., **The War in Kosovo**, Wayland, 2000
- Sarıkçıoğlu, E., **Dinler Tarihi**, Fakülte, 2004, 5. Baskı
- Tozduman, Z. A., **İslam ve Batı Gözüyle İnsan**, Seha, İstanbul, 1991
- Turan, O., **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta: Ortadoğu**, Yenişafak

- Varol, A., **İslam Ülkeleri Ansiklopedisi**, Vefa, İstanbul, 1994
- Yılmaz, M., **SANCAK: Drina'nın Öbür Yakası, Kimlik Oluşumu**, I.H.H, 2004, 2. Baskı
- Yücer, M. H., **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl**, İnsan, İstanbul, 2003

MAKALELER

- İnat .K.- BALCI, A., Makedonya: Balkanlarda Tarihi Miras Kavgası ve Etnik Çatışma , (Der) K. İnat ve Diğerleri, **Dünya Çatışma Bölgeleri**,
- Yenigün, C., Hacıoğlu U., “Bosna: Etnik Savaş-Eksik Antlaşma”, (Der) K. İnat ve Diğerleri: **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Nobel, 2004

İNTERNET ADRESLERİ

- <http://www.its.caltech.edu/~bosnia/history/history.html> 05/05/06
- www.nethaber.com, 03 06 2005
- <http://www.tarihsayfam.com/ulkeler-tarihi/bosna-hersek.html>) 07/06/06
- <http://www.diplomatikgozlem.com/haber/02.01.06>)
- <http://www.bosnadayanisma.org/sayfalar/> 28.03.06
- <http://www.vahdet.com.tr/> 02.01.06
- www.dunyabulteni.com/25/04/2006 - 10:23
- <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=53&yazi=382> 3 Haziran 2005
- http://www.lib.utexas.edu/maps/europe/cen_balkan_ref802638_1999.jpg
- http://www.lib.utexas.edu/maps/europe/bosnia_pol_2002.jpg 05/06/2006
- <http://www.avsam.org/tr/15.06.06>
- http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bosna-hersek/bh_gosterge.htm

EKLER

EK:1- Dağılan Yugoslavya ve Balkanlar Haritası⁷⁴ 20 Haziran 2006



⁷⁴ http://www.lib.utexas.edu/maps/europe/cen_balkan_ref802638_1999.jpg

EK:2- Bosna-Hersek Haritası⁷⁵



⁷⁵ http://www.lib.utexas.edu/maps/europe/bosnia_pol_2002.jpg 05/06/2006

EK:3- Osmanlı Balkanlar Haritası⁷⁶



⁷⁶ <http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/07harita.html>12/06/06

EK:4- Dağılan Yugoslavya Haritası⁷⁷



⁷⁷ http://www.lib.utexas.edu/maps/europe/bosnia_pol_2002.jpg 05/06/2006

EK: 5- Yugoslavya'nın Dağılması ve Bosna Savaşı Kronolojisi (1986–1995)⁷⁸

Hazırlayan: Erhan Türbedar

1986

“Sırbistan Sanatlar ve Bilimler Akademisi”, Sırp milliyetçi bakış açısıyla Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin (YSFC) eleştirisini yapan bir memorandum yayımladı. Memorandumda Sırbistan'ın diğer Yugoslav cumhuriyetleri tarafından istismar edildiği ve Sırpların “tehdit altında olduğu” belirtilmiştir. Memorandumda kullanılan dil, Sırpı ayaklanmaya davet etmiştir.

28 Haziran 1989

1389 yılında gerçekleşen Birinci Kosova Savaşı'nın 600. yıldönümü vesilesiyle, savaşın gerçekleştiği Gazimestan'da yaklaşık 1 milyon Sırp toplandı. Kitleye seslenen Slobodan Milosevic, YSFC'nin diğer cumhuriyetlerine gövde gösterisi yaptı.

Mayıs 1991

Radovan Karaciç'in liderliğindeki “Sırp Demokratik Parti” (SDS), Bosna'da “Sırp Otonom Bölgeleri”ni ilan etti. Bu olayla birlikte Bosna-Hersek kurumları, ülkenin bazı bölümlerindeki kontrolü kısmen yitirmeye başlamıştır.

25 Haziran 1991

Hırvatistan ve Slovenya parlamentoları, bölgede savaşa yol açacak olan bağımsızlıkları resmen ilan ettiler. Bunun ardından, bir zamanlar devletin ortak ordusu olan “Yugoslavya Halk Ordusu” (JNA) kısa sürede Sırp ordusuna dönüşerek önce 27 Haziran'da Slovenya'ya, sonra da Hırvatistan'a saldırdı. 3 Temmuz'da Hırvatistan'ın

⁷⁸ ASAM, Balkan Araştırmaları (<http://www.avsam.org/tr/15.06.06>)

Krayina bölgesinde Sırp-Hırvat çatışmaları yoğunlaşmıştır. 8 Ekim’de Sırlar Hırvatistan’ın tarihi Dubrovnik şehrini de top ateşine tutmaya başlamışlardır. Hırvatistan’ın Vukovar kenti en şiddetli çatışmalara sahne olmuştur. Ağustos 1991’de Sırlar Vukovar’ı kuşatmaya başlamış, Kasım 1991’de ise ele geçirmişlerdir.

29 Temmuz 1991

Yugoslavya Halk Ordusu Slovenya’dan ayrılmaya başladı.

7 Eylül 1991

AT’nin Yugoslavya Konferansı, dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington’un başkanlığında Hollanda’nın Lahey kentinde başladı. Lord Karington’un planı, YSFC’nin altı cumhuriyetinin önce bağımsız devletler olarak tanınması, ardından da tercihe göre “Yugoslavya” adı altında aralarında tekrar bir çeşit bütünleşmeye girmeleriydi. Planda ayrıca Hırvatistan’ın Krayina bölgesindeki Sırlara geniş bir özerklik vaat edilmişti. Milosevic’e çok fazla tavizin verildiği gerekçesiyle, Slovenler ve Hırvatlar bu plana karşı çıktı.

17 Eylül 1991

Makedonya parlamentosu, Makedonya Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını ilan etti. Makedonya YSFC’den savaştan ayrılan tek federe cumhuriyet olmuştur.

25 Eylül 1991

BM Güvenlik Konseyi, tüm YSFC coğrafyasına silah ambargosu koyan 713 Sayılı Kararı aldı. Böylece BM, Yugoslavya krizinin çözümünde daha aktif rol almaya başlamıştır. 8 Ekim 1991’de dönemin BM Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellar, Cyrus Vance’i YSFC Özel Temsilcisi olarak atamıştır.

14 Ekim 1991

Bosna'daki bağımsızlık tartışmaları üzerine konuşma yapan Radovan Karaciç, Bosna-Hersek parlamentosunda “Bosna’yı cehenneme, Boşnakları yok oluğa sürüklüyorsunuz” şeklinde konuştu. Bu oturumundan sonra, Bosnalı Sırp milletvekilleri ülke parlamentosunu boykot etmeye başlamışlardır.

16–17 Aralık 1991

Avrupa Topluluğu’nun oluşturduğu “Badinter Komisyonu” hazırladığı bir raporda, Yugoslavya’nın dağılma sürecinde olduğunu belirterek; insan hakları, demokrasi ve azınlıkların korunması alanında belirli kriterlerin sağlanması koşuluyla, bağımsızlık ilan eden cumhuriyetlerin tanınacağını duyurdu.

19 Aralık 1991

Ayaklanan Hırvatistanlı Sırp, Krayina bölgesinde bağımsızlık ilan ettiler.

9 Ocak 1992

Bosnalı Sırp, yeni bir anayasa kabul ederek Sırp Cumhuriyeti’nin temellerini attılar.

21 Şubat 1992

BM Güvenlik Konseyi 743 Numaralı Kararıyla, barışı koruma misyonu UNPROFOR’un (United Nations Protection Force) oluşturulmasına ve eski YSFC’deki çatışma bölgelerinde görevlendirilmesine yeşil ışık yaktı.

3 Mart 1992

Gerçekleşen referandumun sonuçlarından yola çıkılarak, Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ilan edildi. Söz konusu referandum Bosnalı Sırplar tarafından boykot edilmişti.

17 Mart 1992

AT Dönem Başkanı olan Portekiz Dışişleri Bakanı José Cutileiro Lizbon'da bir konferans örgütleyip, Bosna-Hersek'in üç etnik bölgeden oluşan üniter bir devlete dönüştürülmesini önerdi. "Cutileiro Planı" olarak bilinen bu plan, etnik bölgelere karşı çıkan Boşnaklar tarafından reddedildi. Diğer taraftan planın Bosna-Hersek toprak bütünlüğünün korunmasına vurgu yapıyor olması, Sırpları rahatsız etmişti.

6 Nisan 1992

Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıdı. Aynı gün Bosna Savaşı başladı.

27 Nisan 1992

Sırbistan ve Karadağ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni (YFC) oluşturdu.

3 Temmuz 1992

Mate Boban'ın liderliğindeki Bosnalı Hırvatlar, Hırvatistan Cumhuriyeti'nin desteği ile Bosna-Hersek'in güneyinde "Hersek-Bosna Cumhuriyeti"ni ilan ettiler.

26–28 Ağustos 1992

"Eski Yugoslavya Üzerine Uluslararası Konferans" Londra'da düzenlendi. Bosna Savaşı'nın sona erdirilmesinde Batı odaklı herhangi bir askeri müdahale yer

verilmeyeceği, savaşın diplomatik araçlarla çözümlmesi gerekti üzerinde durulmuştur. Bu karar, Slobodan Milosevic ve Radovan Karaciç ağısından tam bir zaferdi.

22 Ocak 1993

Hırvatistan ordusu Krayina bölgesindeki Sırlara karşı harekete geçti. Aynı zamanda Bosna-Hersek'te Boşnak-Hırvat çatışmakları şiddetlendi. Daha önce Sırlara karşı ortak mücadele eden Boşnak ve Bosnalı Hırvatlar, kendi aralarında Ocak 2003'te savaşmaya başladı.

26 Nisan 1993

Sırp Cumhuriyeti Meclisi "Vance-Owen Planı"nı reddetti. İlkbahar 1993 boyunca BM arabulucusu Vance ve AB arabulucusu Owen'in hazırladığı barış planı gündemdeydi. Vance-Owen Planı, Bosna-Hersek'in bir federasyon çatısı altında on özerk kantona bölünmesini öngörüyordu. Planla en büyük haksızlık Boşnaklara yapılmıştı. Bosna'daki nüfus oranları yüzde 43,7 olmasına rağmen, Bosna topraklarının sadece yüzde 26,36'sının Boşnakların kontrolüne bırakılması planlanıyordu. Buna rağmen, gözü daha fazla toprakta olan Bosnalı Sırlar ağısından Plan uygun görölmedi.

6 Mayıs 1993

BM Güvenlik Konseyi, Srebrenitsa'nın yanı sıra Saraybosna, Tuzla, Jepa, Gorajde ve Bihaç'ı "güvenli bölge" ilan eden 824 Sayılı Kararı aldı.

20 Ağustos 1993

Owen ve Stoltenberg, hazırladıkları üç cumhuriyetli konfederasyonun anayasal ilkelerini ve Bosna-Hersek topraklarını Sırlara yüzde 52, Müslümanlara yüzde 30 ve Hırvatlara yüzde 17 oranında bölen haritaları içeren barış Antlaşması taslağını taraflara sundular. Bosnalı Sırlar plana olumlu cevap vermiş, Bosnalı Hırvatlar ise Hersek-

Bosna Cumhuriyeti'nin tanınması durumunda planı kabul edeceklerini duyurmuşlardı. Boşnaklar ise, Bosnalı Sırp ve Hırvat milislerin zorla ele geçirdikleri topraklardan çekilmeleri halinde planı kabul edebileceklerini açıklamışlardı.

5 Şubat 1994

Boşnakların kontrol ettiği Saraybosna'daki Markale pazaryerine yapılan saldırı sonucunda, 68 kişi öldürüldü ve en az 100 kişi yaralandı. Bu olay, Amerika'nın Bosna Savaşı karşısında daha aktif rol almasına yol açmıştır.

18 Mart 1994

Washington'da düzenlenen bir törenle, Bosna-Hersek topraklarında bir Boşnak-Hırvat federasyonunun (Bosna ve Hersek Federasyonu'nun-FBIH) kurulmasına ilişkin bir antlaşma imzalandı.

5 Temmuz 1994

Cenevre'de bir araya gelen ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya dışişleri bakanları, Temas Grubu uzmanlarının hazırladıkları barış planını ve Bosna-Hersek'i yüzde 51.49 oranında bölen haritaları onayladı ve taraflara sundu. Boşnak ve Bosnalı Hırvatlar planı kabul edeceklerini bildirirken, Bosnalı Sırp'lar Saraybosna ve Bihaç kentleri ile ilgili düzenlemelerin, hayati çıkarlarına ters düştüğünü duyurmuşlardı.

28 Ocak 1995

Saraybosna'nın Sırp'ların kuşatması altında kaldığı 1000. gün.

11 Temmuz 1995

Srebrenica "güvenli bölge" olarak ilan edilmiş olmasına rağmen, UNPROFOR'un bünyesinde Srebrenica bölgesinde görev yapan Hollandalı askerlerin

geri çekilmesiyle, kent Ratko Mladić'in silahlı kuvvetlerinin eline geçti. Bunun sonucunda yaklaşık iki hafta içinde 8 bin üzerinde sivil Boşnak öldürülmüş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da görülmeyen bir soykırım işlenmiştir. Srebrenica trajedisi karşısında seyirci kalan NATO ve BM, "güvenli bölgenin" korunması, daha doğrusu Srebrenica katliamının önlenmesi için hiçbir şey yapmamıştı. Nisan 2004'te, Hollanda'nın Lahey kentinde bulunan BM'nin eski Yugoslavya ile ilgili Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi, Srebrenica katliamının soykırım olduğunu teyit etmiştir.

29 Ağustos 1995

Sırp mevzilerini hedef alan ve birkaç gün sürecek olan esaslı NATO müdahalesi başlatıldı. Radar ve haberleşme sistemleri, silah depoları, bazı askeri üsler gibi askeri unsurlar, temel müdahale hedefleri oldu.

21 Kasım 1995

Dayton Barış Antlaşması eski Bosna-Hersek, YFC ve Hırvatistan cumhurbaşkanları, sırasıyla Aliya İzzetbegović, Slobodan Milosevic ve Franyo Tucman tarafından imzalandı. Antlaşmanın bir eki olan ülke anayasası gereğince, Bosna-Hersek iki birimden oluşan bir devlet haline gelmiştir. Bunlardan biri on kantona bölünmüş ve Boşnaklar ile Hırvatların kontrolünde olan "Bosna ve Hersek Federasyonu" diğeri ise Sırpların kontrolündeki "Sırp Cumhuriyeti"dir.

EK:7- Bosna-Hersek Temel Göstergeler⁷⁹

Temel Göstergeler

Resmi Adı	:Bosna-Hersek (Bosna i Hercegovina) (BİH)
Başkenti	: Saraybosna (450.000)
Resmi Dili	: Boşnakça/Sırpça/ Hırvatça
Para Birimi	: Konvertibl Mark (KM) 1 Euro = 1,95 KM (Sabit kur sistemine göre)
Zaman Ayarı	: CET (Merkezi Avrupa Saat Dilimi, Türkiye–1)

Coğrafi Göstergeler

Coğrafi Yeri : Avrupa'nın Güneybatı, Balkan Yarımadasının ise kuzeybatı köşesinde yer alan ülkeyi, kuzeyden ve doğudan Sırbistan, batıdan Hırvatistan çevirmekte, Adriyatik Denizi'ne ise yalnızca 21.2 km'lik limanı olmayan bir kıyısı bulunmaktadır. Hırvatistan'a ait olan Dalmaçya kıyıları güneyini çevreler. Hırvatistan'ın uluslar arası niteliği olan Ploçe limanını kiralamıştır. Liman hizmetlerini buradan karşılamaktadır. Bosna ülkenin %82'si gibi ana alanını oluştururken Hersek ise %18'ini kapsar.

Coğrafi Koordinatları : 15-19 doğu, 42-45 kuzey.

Yüzölçümü : 51. 197 km²

⁷⁹ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bosna-hersek/bh_gosterge.htm

Dayton Barış Antlaşması sonrasında entitelerin yüzölçümleri

Bosna-Hersek Federasyonu = 26.345 km² (% 51.46)

Sırp Cumhuriyeti (RS) = 24.840 km² (% 48.52)

Brcko Bölgesi = 12 km² (% 0,02)

Karasuları : 12 mil.

Denizleri : Ülkenin Adriyatik Denizi'ne çıkışı vardır.

Kara Sınırları : Toplam 1.459 km, (Hırvatistan'la 932 km, Yugoslavya ile 606 km.)

Deniz Sınırları : 21 km.

Önemli Kentleri : Saraybosna ,Tuzla, Zenitza, Mostar, Biyelina, Doboy, Priyedor, Bihaç. Banya Luka,

İklim : Büyük kısmı dağlık olan Bosna-Hersek'te genelde

Karasal iklim hakimdir. İklim genel olarak yumuşak kışlar zaman zaman sert geçer. Hava sıcaklıkları, en sıcak aylar olan Temmuz-Ağustos'ta 30 dereceye kadar çıkarken, en soğuk günler ise, Aralık-Ocak aylarında yaşanmakta ve ısı -20 dereceye kadar düşmektedir. Genelde 4 mevsim bol yağış alan ülkede en yağışlı ay Haziran, (110–115 mm) en kurak ay ise Aralık'tır (40–70 mm). Ülkenin güneybatı kesiminde ve Neretva vadisinde Akdeniz iklimi görülür. Bu bölgelerde meyve-sebze bahçeleri, üzüm bağları bulunmaktadır. Saraybosna'nın güneyi gibi yüksek rakımlı bölgelerinde ise Alpin iklimi hakimdir. Hayvancılık ise, ülkenin tümünde yapılmaktadır.

Başlıca Nehirleri : Ülke akarsu bakımından zengindir. Özellikle Neretva

Ve Drina üzerinde kurulu hidroelektrik santralleri vardır.

SAVA: Hırvatistan-Bosna-Hersek sınırını oluşturur. Sava, Belgrad'da Tuna nehriyle birleşir. Nehir uzunluğu 945 km'dir.

DRİNA: Büyük ölçüde Bosna-Hersek ile Sırbistan sınırını oluşturur. Kuzey istikametine akar ve Sava nehrine katışır. Nehrin uzunluğu 364 km'dir.

VRBAS: Güneyden kuzeye doğru akar, ülkenin ikinci büyük şehri Banjaluka'dan geçer ve Sava'ya ulaşır. Nehrin uzunluğu 240 km'dir.

NERETVA: Saraybosna güneyinde Treskavica dağının eteklerinden doğar, güney istikametine akar, Konjiç, Jablanica ve Mostar şehirlerinin içinden geçer ve Ploçe liman şehrinden geçerek Adriyatik denizine dökülür. Nehrin uzunluğu 218 km'dir.

UNA: Bihaç şehri içinden geçer, Sava nehrine katışır. Rafting yapmaya elverişlidir. Nehrin uzunluğu 214 km'dir.

BOSNA: Saraybosna havaalanı yakınında İGMAN dağı eteklerinden doğar, kuzey istikametine akar. Ülke adını bu nehirden alır. Zenica şehri içinden geçer, Sava nehrine katışır. Nehrin uzunluğu 245 km'dir.

LİM: Karadağ sınırları içinde doğar, Sırbistan sınırları içinden Sancak'ta Prijepolje ve Priboj'dan geçerek Bosna topraklarına girer. 40 km batı istikametine akar ve Vişegrad şehri yakınlarında Drina nehrine katışır. Lim nehri ve Drina'ya katıştığı noktadan itibaren Drina nehri, Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu sınırlarını teşkil ediyordu.

Doğal Kaynaklar : Kömür, demir, boksit, manganez, ormanlar, bakır, krom, çinko, kurşun, tuz, barit, asbest, kaolin, alçı

Ekilebilir Toprak Oranı : % 14

Otlak-Meraların Oranı : % 20

Ormanlar ve Ağaçlık

Alanın Oranı : % 39

Diğer Topraklar : % 27

Sulanabilen Arazi : 20 km²

Doğal Afetler : Sık olan depremler.

Demografik Göstergeler

Nüfus : 1991: 4.383.000 (savaş öncesi nüfus)
1995: 4.171.000 (savaş sonrası nüfus)
1998: 3.747.514
2000: 3.923.000
2001: 3.683.665
2002: 3.835.777
2004: 3.950.000

Toplam kadın sayısı : 1.892.432

Toplam erkek sayısı : 1.943.345

Doğum Oranı : 12,92 doğum/1000 kişi.

Ölüm Oranı : 7,87 ölüm/ 1000 kişi.

Bebek Ölüm Oranı : 25,17 ölüm/1000 canlı doğum.

Ortalama Yaşam Süresi : 71.9 yıl.

Erkekler için: 69.2 yıl

Kadınlar için:74.6 yıl

Nüfus Artış Oranı : % 3.1 (1992–95 savaşı sırasında %5 azalma)

Nüfusun Sektörel Dağılımı : İş gücü 1.026 milyon kişidir. Bunların % 44'ü sanayi ve madencilik, % 3,6'si tarım, % 7,4'ü inşaat ve % 45'i hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir.

Net Göç Oranı : 25,92 göçmen/1000 kişi.

Nüfusun Etnik Dağılımı : Boşnak (Müslüman) : % 50

Sırp (Ortodoks) : % 32

Hırvat (Katolik) : % 15

Diğerleri : % 3

Dinler : İslam, Ortodoksluk, Katoliklik, Musevili

Diğer Diller : Arnavutça, Türkçe.

Okuma-Yazma Oranı : % 9

ÖZGEÇMİŞ

23 Ekim 1974 tarihi, Konya İli Çumra ilçesi doğumluyum. İlk, Orta ve Liseyi yine aynı ilçede tamamladıktan sonra, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'ne kaydoldum. Bu bölümden 2003 yılında mezun olduktan sonra, Beykent Üniversitesi, Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimine başladım.

Askerlik görevimi, Şarkışla Hava Radar Mevzi Komutanlığı'nda tamamladım.

Özel ilgi alanlarım;

Kültür ve felsefe tarihi, İslam kültür tarihi, mukayeseli medeniyetler tarihi gibi sahalardır.

Yabancı dilim İngilizce ve Arapça olup, evliyim.